BI- annual
1967

PCB
617

19-3-17

GENERAL ENGLISH PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Explain with reference to the context any *three* of the following:—

(*a*) Kings, ladies, lovers, all look on;
the occasion is divine:
I'll drop my glove to prove his
love, great glory will be mine!

(*b*) At night he heard the lion roar
And the hyena scream,
And the river-horse, as he crushed the reeds
Beside some hidden stream;

(*c*) Beyond this place of wrath and tears
Looms but the Horror of the shade,
And yet the menace of the years
Finds and shall find me unafraid.

(*d*) Then boys I heard, as they went to school, calling,
They gathered up the crystal manna to freeze
Their tongues with tasting, their hands with snow balling;

(*e*) "Then look for me by moon light,
Watch for me by moon light,
I'll come to thee by moon light,
Though hell should bar the way." 6,6,6

2. Why did Margaret leave the Merman and her children? Describe the grief and sorrow of the Merman when Margaret did not return.

Or

Narrate the circumstances leading to the death of Bess in "The High Wayman".

Or

Summarise the ideas contained in Wordsworth's "Reaper". 12

3. What are Gandhiji's ideas about a woman's role and her true place in society?

[*Turn over*

Or

Describe the various difficulties faced by Hillary in the conquest of Mount Everest. 15

4. What do you learn about the earth in space from H. G. Well's essay? 15

Or

Explain with reference to context any *three* of the following:—

(*a*) In the very month in which you were born, Lenin started the great Revolution which has changed the face of Russia and Siberia.

(*b*) Night is a dead, monotonous period under a roof; but in the open world, it passes lightly, with its stars and dews and perfumes, and the hours are marked by changes in the face of Nature.

(*c*) The difficulty, my friends, is not to avoid death, but to avoid unrighteousness; for that runs faster than death.

(*d*) Upon that scene unheralded entered Death. Somewhere in the theatre, about half past ten O'clock people heard a sharp pistol shot.

(*e*) Moreover, the one-day one-book maniacs do not confine themselves to novels. They gobble biographies, essays, reminiscences, and historical works at intervals. 5,5,5

5. Why does the Prussian challenge Monsieur Dubuis to a duel? How does the story end?

Or

Give a brief summary of *either* "The Red Room" *or* "A Moment of Eternity". 15

PCB
627

GENERAL ENGLISH PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Write an essay in about 350 words on any *one* of the following subjects:—
   (*a*) A Kashmiri marriage.
   (*b*) Your favourite film-star.
   (*c*) An election-day scene in your village or town.
   (*d*) Dangers of communalism in India.
   (*e*) Importance of scientists and engineers in modern India.
   (*f*) Some problems of financially poor students. 20

2. Read the following passages carefully, and answer the questions given below:—

   In some countries of the world, famine—utter famine—is never far away and, there are no reserves of food to sustain the population until the next harvest. Drought is the most common cause of crop failure. A serious drought may occur as often as one in five years. The other *extreme of nature*—floods—comes next as a cause of famine. The rivers burst their banks and *spread devastation* far and wide over the flat plains. The years after the floods, the whole terrain is *enriched by the new deposit of silt* from the waters; but the year of the floods brings death and destruction to man and beast both from drowning and from the set-back to regular cultivation.

   Earthquakes and storms are another, though *less frequent* causes of famine. Yet a fourth cause is locusts that sometimes descend in their thousands upon a wide region green with growing crops and, in scarcely any time at all, turn the peasants' *carefully tended land* into a desert. About one famine in every eight that occur is partly or wholly due to locusts. What can the peasants do when they see all their food snatched from them in this way? They do the only thing they can to keep alive; they catch the locusts and eat them.

   (*a*) Suggest a suitable title for the passages. 2
   (*b*) What are the various causes of famines? 4
   (*c*) How do floods make the soil rich? 4
   (*d*) Explain briefly the Italicised words and phrases. 5

[*Turn over*

3. (*a*) Frame sentences to show the difference between the meanings of words in any *three* of the following pairs:—
(*i*) gait, gate; (*ii*) cease, seize; (*iii*) dead, deadly; (*iv*) differ, defer; (*v*) revolution, evolution; (*vi*) price, prize. 6

(*b*) Using suitable forms of words given in brackets, fill in the blanks in any *four* of the following sentences:—

(*i*) The Principal......that he could not come to our meeting. (to regret)

(*ii*) Neither the landlord nor his son was willing...... the house. (repair)

(*iii*) Kashmiri carpets are not......Persian carpets. (inferior)

(*iv*) Generally the bus from Pathankot..........Srinagar at 5 P.M. (to arrive)

(*v*) I saw an old man......eighty years in the park. (age)

(*vi*) The Delhi station of the All India Radio......a special Urdu programme every night from 7.45 to 8.15 P.M. (to broadcast) 4

4. (*a*) Use any *five* of these phrases in your own sentences:— to take to heels, to hold up, to break into, to look after, to get through, of course, by means of, in short, with reference to, throughout the year. 5

(*b*) Rewrite only *five* of the following sentences as directed in each case:—

(*i*) As soon as the bell rang, all the boys marched into the Class-room. (Begin the sentence with "No sooner....")

(*ii*) John hopes that he would get more than sixty-five marks in this paper. (Use "to get" in stead of "would get")

(*iii*) Law permits the shooting of wild beasts in certain seasons. (Turn into negative sentence)

(*iv*) The Indian Constitution guarantees equal rights to every citizen. (Change into question form)

(*v*) The Recruiting Officer asked Vinod Kumar if any member of his family had served in the Indian Air Force. (Write this in the direct form)

(*vi*) India has won seven gold medals in the Fifth Asian Games held in Bangkok. (Change into passive voice)

(*vii*) The Secretary and the Joint Secretary of our club are out of station today. (Use "as well as" in place of "and") 5

5. Translate into English:—

(*a*) इस महीने की १५ तारीख से हमारे यहाँ एक अतिथि ठहरे हुए हैं। वह मेरे पिता के मित्र हैं और पटना में वकालत करते हैं। मैं और मेरे भाई-बहन उन्हें चाचा कह कर बुलाते हैं। उनके तीन बच्चे भी उनके साथ आये हैं। उनका बड़ा लड़का मेरी ही आयु का है। चाचा हमें हमेशा बड़ी अच्छी और फायदेमंद बातें बताते हैं। उन्होंने हमें अपने विद्यार्थी जीवन की कई मनोरंजक कहानियाँ भी सुनाईं। एक दफा उन्होंने अपने स्कूल में एक हड़ताल में भाग लिया था। मगर अब वह हड़तालियों के खिलाफ हैं। उनका कहना है कि पहले हम गुलाम थे और हमारी हड़तालें विदेशी आफीसरों के विरुद्ध होती थीं। आज राज हमारा है। स्कूल, कालेजों और सरकारी इमारतें हमारी हैं। अगर हम इन्हें हानि पहुँचाते हैं तो स्वयं अपने को हानि पहुँचाते हैं। 14

(*b*) जाविद—पधारिये। इस कुर्सी पर बैठिये। अब आपका हाल कैसा है?

जय किशन—मेहरबानी। मैं अब बिलकुल ठीक हूँ। आप जालन्धर से कब वापस आये?

जाविद—मैं परसों सुबह यहाँ पहुँचा। अगले हफ्ते दो दिन के लिए फिर जा रहा हूँ।

जय किशन—मैं वहाँ से अंग्रेजी की दो किताबें मँगवाना चाहता हूँ। क्या आप लेते आयेंगे?

जाविद—आप मुझे किताबों के नाम बताइये। अगर वहाँ मिलीं तो जरूर ले आऊँगा। 6

Or

(*a*) ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 15 ਤਾਰੀਖ਼ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਪਰੋਹੁਣੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾਜੀ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਚਾ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੈ। ਚਾਚਾ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਹੜਤਾਲੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਅਸੀਂ ਗੁਲਾਮ ਸਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਜ ਰਾਜ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਹਾਂ। 14

[*Turn over*

(*b*) ਜਾਵਿਦ —ਆਓ ! ਇਸ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੋ । ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ?

ਜੈਕਿਸ਼ਨ—ਮੇਹਰਬਾਨੀ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਕਦ ਵਾਪਸ ਆਏ ?

ਜਾਵਿਦ —ਮੈਂ ਪਰਸੋਂ ਸਵੇਰੇ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ । ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਫੇਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਜੈਕਿਸ਼ਨ—ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੰਗਵਾਣਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੈਂਦੇ ਆਓਗੇ ?

ਜਾਵਿਦ —ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿਓ । ਜੇ ਉਥੇ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ । 6

Or

(*a*) اس ماہ کی پندرہ تاریخ سے ہمارے یہاں ایک مہمان ٹھہرے ہوئے ہیں۔ وہ میرے والد کے دوست ہیں اور پٹنہ میں وکالت کرتے ہیں۔ میں اور میرے بھائی بہن انھیں چچا کہہ کر پکارتے ہیں۔ انکے تین بچّے بھی ان کے ساتھ آئے ہیں۔ ان کا بڑا لڑکا میری ہی عمر کا ہے۔ چچا ہمیں اکثر بڑی اچھی اور مفید باتیں بتاتے ہیں۔ انھوں نے ہمیں اپنی طالبعلمی کے زمانہ کے کئی دلچسپ قصّے بھی سُنائے۔ ایک دفعہ انھوں نے اپنے اسکول میں ایک ہرتال میں حصّہ لیا تھا۔ مگر اب وہ ہرتالوں کے خلاف ہیں۔ ان کا کہنا ہے کہ پہلے ہم غلام تھے۔ اور ہماری ہرتالیں بدیسی حکمرانوں کے خلاف ہوتی تھیں۔ آج حکومت ہماری ہے۔ اسکول اور کالج اور سرکاری عمارتیں ہماری ہیں۔ اگر ہم انھیں نقصان پہونچاتے ہیں تو خود اپنے کو نقصان پہونچاتے ہیں۔ 14

(b) جاوید: آیئے۔ اس کرسی پر بیٹھیے۔ اب آپ کا مزاج کیسا ہے؟

جے کشن: شکریہ۔ میں اب بالکل ٹھیک ہوں۔ آپ جالندھر سے کب واپس آئے؟

جاوید: میں پرسوں صبح یہاں پہونچا۔ اگلے ہفتہ دو دن کے لئے پھر جا رہا ہوں۔

جے کشن: میں وہاں سے انگریزی کی دو کتابیں منگوانا چاہتا ہوں۔ کیا آپ لیتے آئیں گے؟

جاوید: آپ مجھے کتابوں کے نام بتا دیجیے گا۔ اگر وہاں ملیں تو ضرور لے آؤں گا۔ 6

PCB
637

SANSKRIT PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Translate into Hindi or English any *three* of the following:— 21

(*a*) वपुः समीक्ष्य पृथ्वीशा दुःसमीक्ष्यं सुरैरपि ।
तच्चक्रं भृशमुद्विग्नाः संचिच्छिदुरनेकधा ।।
महारथस्ततः कार्ष्णिः संजग्राह महागदाम् ।
अभिमन्युर्गदापाणिरश्वत्थामानमार्दयत् ।।

(*b*) ललितादित्यभूभर्तुरुद्योगेन बलीयसा ।
किंचिदाकृष्टसलिलः प्रापोत्पत्तिं मनाक् ततः ।।
जयापीडे क्रमाद् याते स्वल्पवीर्येषु राजसु ।
सलिलोपप्लवैरासीत् पुनरेवावृता क्षितिः ।।

(*c*) बुद्ध्वा शैलमयान् सेतून् वितस्तां सप्तयोजनीम् ।
महापद्मसरोवारि स चकार नियन्त्रितम् ।।
महापद्मसरः कुण्डात् वितस्ता येन योजिता ।
जवान्निर्याति कोदण्डयन्त्रादिषुरिवाध्वना ।।

(*d*) स्वायत्तमेकान्तगुणं विधात्रा
विनिर्मितं छादनमज्ञतायाः ।
विशेषतः सर्वविदां समाजे
विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ।।

2. Explain with reference to context any *three* of the following :— 15

(*a*) मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ।

(*b*) न निश्चितार्थाद् विरमन्ति धीराः ।

(*c*) न दृष्टौ न श्रुतौ वान्यौ तादृशौ राजमन्त्रिणौ ।

(*d*) विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः ।

3. (*a*) Write a commentry in simple Sanskrit :— 6

तेन गत्वा पुरीं लङ्कां हत्वा रावणमाहवे ।
रामः सीतामनुप्राप्य विज्वरः प्रमुमोद ह ।।

(*b*) Sketch the character of Sita or Laksamana. 8

[*Turn over*

4. Explain the following stanza in Hindi or English :— 5

कुदृष्टं कुपरिज्ञातं कुश्रुतं कुपरीक्षितम् ।
तन्नरेण न कर्त्तव्यं नापितेनात्र यत्कृतम् ।।

5. (a) Name and Expound any *three* of the following compounds :— 6

गुणोपपन्नः, भयसंविग्नः, जगत्पतिः, चतुर्युगम्, शिवमन्दिरम्, ग्रामप्राप्तः, देवपूजकः, दुखातीतः ।

(b) Frame sentences in Sanskrit to illustrate the meaning and usage of any *three* of the following words:— 8

परित्यज्य, व्यापादितः, खनित्वा, गम्यताम्, आहूय, भूत्वां, अब्रवीत्, प्रणम्य ।

PCB
647

SANSKRIT PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Translate into Hindi any *five* of the following expressions:— 5
निरयभयेन तर्जयित्वा, प्रभूतकालज्ञेयानि शब्दशास्त्राणि, विज्ञाप्यं किंचिदस्ति, सुभाषितगोष्ठीसुखम्, ते परमानन्दभाजः; लगुड़मेकम् प्रगुणीकृत्य, जरा-मरणवर्जितः, कः प्रत्ययः अत्र विषये ।।

2. Write the tale introduced by the following verse:— 6
अपि शास्त्रेषु कुशलाः लोकाचारविवर्जिताः ।
सर्वे ते हास्यतां यान्तिः यथा ते मूर्ख पण्डिताः ।।

3. Explain in Hindi :— 10
दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययाऽलंकृतोऽपि चेत् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ।।

4. Translate any *two* of the following passages into Hindi:— 24
   (*a*) न युक्तं पूर्वोपार्जितं वनं त्यक्तुं । न केवलात् शब्दात् भेतव्यम् । तत् पौरुषावष्टम्भं कृत्वा त्वं तावदत्रैव प्रतिपालय यावदहम् एतत् शब्द स्वरूपं ज्ञात्वा आयामि । ततः पश्चात् यथोचितम् कार्यम् । ततः तं प्रणम्य संजीवक शब्दानुसारी प्रतस्थे ।।
   (*b*) भोः अयुक्तं मया पापेन कृतम् संजीवकं व्यापादयता, यतो विश्वास-घातात् अन्यत् नास्ति पापतरं कर्म । एवं विधं प्रलपन्तम् दमनकः समेत्य सहर्षमिदमाह—देव ! कातरतमस्तवैष न्यायः यत् द्रोहकारिणं हत्वा शोचसि । तन्नैतदुपपन्नम् भूभुजाम् ।।
   (*c*) इदं शास्ता जैत्रवने विहरन् देवदत्तस्य वधाय परि शक्तनमारभ्य अकथयत् । तदा हि शास्ता "देवदत्तो वधाय प्रयतते" इति श्रुत्वा "न भिक्षवः इदानीमेव मे बधाय प्रयतते पूर्वमपि प्रायतत एव संत्रासमात्रमपि पुनः कर्तुं नाशकत्" इत्युक्त्वा अतीतम् अकथयत् ।।

5. Translate into Sanskrit :— 30
   (*a*) उसको इस अवस्था में बैठा देख दमनक करटक से कहने लगा—मित्र करटक ! क्यों यह पानी चाहने वाला स्वामी बिना पानी पिये ही डरा हुआ धीरे-धीरे आ बैठा है ?
   (*b*) बनारस में कर्पूर पट नाम का एक धोबी रहता था। वह एक बार रात को सोया हुआ था । इसके बाद इसके घर में धन को चुराने के लिये एक चोर दाखिल हुआ ।।

[*Turn over*

(c) उसके आँगन में एक गधा भी बैठा हुआ था और कुत्ता भी उसके पास ही बैठा था। इसके बाद गधा कुत्ते से कहने लगा—मित्र यह तेरा काम है। सो तू ऊँचा स्वर करके स्वामी को क्यों नहीं जगा देता ?

(d) सो आपको अपने घर की तरह रहना चाहिये । यह सुनकर मृग आनन्दित होकर स्वेच्छा से आहार करके, जल पी कर जल के समीप वृक्ष की छाया में बैठ गया।

(e) फिर लघु पतनक ने दूर तक देखकर कहा कि कोई भी भय का कारण नहीं है। इसके बाद उसके वचन को सुनकर सब वहीं आकर बैठ गये। मन्थर ने कहा—तुम्हारा स्वागत हो । अपनी इच्छानुसार इस वन में विहार करो।

PCB
657

PERSIAN PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Explain any *three* of the following into English or Urdu:— 30

(الف). جان بی جمال جانان میل جهان ندارد — هر کس که این ندارد حقا که آن ندارد
با هیچکس نشانی زآن دلستان ندیدم — یا من خبر ندارم یا او نشان ندارد
هر شبنمی درین ره صد بحر آتشین ست — دردا که این معمه شرح و بیان ندارد
سر منزل فراغت نتوان ز دست دادن — ای ساروان فرو کش کاین ره کران ندارد
کس جهان ندارد یک بنده همچو حافظ — زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد

(ب). بخدا اگر بمیرم که دل از تو بر نگیرم — برو ای طبیب از سر که دوا نمی پذیرم
همه عمر با حریفان بنشستی و خوبان — تو بخاستی و نقشت به نشست در ضمیرم
به نشاط دوستانم نه فراغ بوستانم — برو یدای رفیقان بسفر که من اسیرم
تو در آب اگر به بینی حرکات خویشتن را — بزبان خود بگوئی که "بحسن بی نظیرم"
نه توانگران به بخشند فقیر ناتوان را؟ — نظری کن ای توانگر که بدیدنت فقیرم

(ج). بیدار شو دلا که جهان جای خواب نیست — ایمن درین خرابه نشستن صواب نیست
بسیار خورد خون جگر گوئیا فلک — زآنست سرخی فلک ز آفتاب نیست
از خفتگان خاک چه پرسی که خاک نیست — زان خواب گه که هیچ کسی را جواب نیست
چون هیچ دوست نیست وفادار تر ز خاک — معموره خجسته چو گور خراب نیست
چندین هزار مه که فرو رفت بر زمین — تاریکیش همان که درو آفتاب نیست

(د) بزم می پرستان محتسب خوش عزتی دارد — که چون آید بمجلس شیشه خالی میکند جا را
اگر شهرت هوس داری اسیر دام عزلت شو — که در پرواز دارد گوشه گیری نام عنقا را

(P. T. O.)

بزم می پرستان سرکشی بر طاق نه زاهد — که می ریزد مستان بی محابا خون مینا را
شکست از هر در و دیوار میریزد مگر گردون — ز رنگ چهرهٔ ما ریخت رنگ خانهٔ ما را
ندارد ره بگردون روح تا باشد نفس در تن — رسائی نیست در پرواز مرغ رشته بر پا را

Or (*for failures only*)

Explain into English or Urdu any *three* of the following:— 30

(الف). خویشتن سوزیم و جان بر سر نهاده شمع وار — هر کجا در مجلس شمعیست ما پروانه ایم
اهل دانش را درین گفتار با ما کار نیست — عاقلان را کی زیان دارد که ما دیوانه ایم
گرچه قومی را صلاح و نیکنامی ظاهر است — ما به قلاشی و رندی در جهان افسانه ایم
خلق می گویند جاه و فضل در فرزانگی است — گو مباش این ها که ما رندان نافرزانه ایم
عیب تست از چشم گوهر بین نداری ورنه ما — هر یک اندر بحر معنی گوهر یک دانه ایم

(ب). مشعله بر فروخت پرتو خورشید عشق — خرمن خاصان بسوخت خانقه عام رفت
عارف مجموع را در پس دیوار صبر — طاقت بودن نماند ننگ شد و نام رفت
گر به همه عمر خویش با تو بر آرم دمی — حاصل عمر آن دم است باقی ایام رفت
هر که هوائی نه پخت یا به فراقی نه سوخت — آخر عمر از جهان چون برود خام رفت
ما قدم از سر کنیم در طلب دلستان — راه به جائی نه برد هر که با قدام رفت

(ج). شیخ در صومعه گرمست شد از ذوق سماع — من و میخانه که این حال مدام است اینجا
بستهٔ حلقهٔ زلف تو نه تنها دل ماست — هر کجا مرغ دلی بستهٔ دام است اینجا
می کشی تیغ که سازی دل ما را بدو نیم — تیغ بگذار که یک غمزه تمام است اینجا
پیش ارباب خرد شرح مکن مشکل عشق — نکتهٔ خاص مگو مجلس عام است اینجا
جامی از شوق تو شد مست نه می دیده نه جام — بزم عشقست چه جای می و جام است اینجا

(د). دل می رود ز دستم صاحبدلان خدا را — دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا
دو روز مهر گردون افسانه ایست و افسون — نیکی بجای یاران فرصت شمار یارا
در حلقهٔ گل و مل خوش خواند دوش بلبل — "هات الصبوح هبوا یا ایها السکارا"

هنگام تنگدستی در باده کوش و مستی — کین کیمیای هستی قارون کند گدارا
آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است — با دوستان مروت با دشمنان مدارا

2. Translate into English or Urdu any *one* of the following:— 10

(الف). به بینندگان آفریننده را — نه بینی مرنجان دو بیننده را
نیابد بدو نیز اندیشه راه — که او برتر از نام و از جای گاه
سخن هرچه زین گوهران بگذرد — نیابد بدو راه جان و خرد
خرد گر سخن برگزیند همی — همان را گزیند که بیند همی
ستودن نداند کس او را چو هست — میان بندگی را ببایدت بست

(ب). سحرگاه کافتاب عالم افروز — سر شب را جدا کرد از تن روز
نهاد از حوصله زاغ سیه پر — بریز پر طوطی خایهٔ زر
شب انگشت سیاه از پشت برداشت — ز حرف خاکیان انگشت برداشت
تنی چند از گران جانان کدائی — خبر بردند سوی شه نهانی
که خسرو دوش بی رسمی نمود است — ز شاهنشه نمی ترسد چه سود است

Or (*for failures only*)

Translate into English or Urdu any *one* of the following:— 10

(الف). چو بگذشت شب گرد کرده عنان — سپیده برآورد رخشان سنان
نشست از بر تخت زر شهریار — بشد پیش او فرخ اسفندیار
چو در پیش شاه انجمن شد سپاه — ز نام آوران و ز گردان شاه
همه موبدان پیش شاه ردرده — هم اسپهدان پیش او صف زدان
پس اسفندیار آن یل پیل تن — برآورد از درد آنگه سخن

(ب). مشت خاک خویش را از هم مپاش — مثل ماه رزق خود از پهلو تراش
گرچه باشی تنگ روز و تنگ بخت — در ره سیل بلا افگنده رخت

(P. T. O.)

رزق خویش از نعمت دیگر مجو　　　موج آب از چشمهٔ خاور مجو
تا نہ باشی پیش پیغمبر خجل　　　روز فردای کہ باشد جان گسل
ہمت از حق خواہ و با گردوں ستیز　　　آبروی ملت بیضا مریز

3. Explain into English or Urdu any *one* of the following:— 10

(الف). ہشیار آنکہ اندہ نیک و بدش نہ بود　　　بیدار آنکہ دیدہ بملک جہاں نداشت
کو عارفی کز آفت این چار دیو رست　　　کو سالکی کہ زحمت این ہفتخوان نداشت
آنکس کہ بود کام طلب کام دل نیافت　　　وآنکس کہ کام یافت دل کامران نداشت
کس درین جہاں مقیم بجز یک نفس نبود　　　کس بہرہ از زمانہ بجز یک زمان نداشت

(ب). ہر کہ در ہوای جمالش مجال یافت　　　عنقا ہمتش دو جہاں زیر بال یافت
ہر جان کہ با بلای ولایش گرفت انس　　　از نعمت و نعیم دو عالم ملال یافت
جبریل را تجلی شمع جمال او　　　پروانہ وار سوختہ بی پر و بال یافت
ای منعمی کہ ناطقہ خوش سرای را　　　در حصر نعمت تو خرد گنگ و لال یافت

Or (for failures only)

Explain any *one* into English or Urdu:—

(الف). جہاں بر آب نہاد است و زندگی بر باد　　　غلام ہمت آنم کہ دل برو ننہاد
سرای دولت باقی نعیم آخرت است　　　زمین سخت نگہ کن چو می نہی بنیاد
نداشت چشم بصیرت کہ گرد کردہ خورد　　　بہر دگوی سعادت کہ صرف کرد بداد
عروس ملک نکو روی دختریست ولی　　　وفا نمی کند این سست مہر با داماد

(ب). توانگری نہ بہ مال است پیش اہل کمال　　　کہ مال تا لب گور است و بعد از آن اعمال
بہ چشم و گوش و دہاں آدمی نباشد شخص　　　کہ ہست صورت دیوار ہمیں تمثال
جہاں بہ لطف ہمی پرورد کہ مروارید　　　دگر بہ قہر چناں خرد می کند کہ سفال
مکن بہ چشم ارادت نگاہ در دنیا　　　کہ پشت مار بہ نقش است و زہر او قتال

4. (*a*) Define and illustrate any *three* of the following:— 6

تخفیف . ترخیم . ابدال . ادغام . قلب

(*b*) Give simple analysis (ترکیب نحوی) of the following:— 5

"آں راه دوزخ است که ابلیس میرود"

5. Give brief sketch, bringing out the chief characteristics of the poetry of either سعدی or غنی 9

6. Paraphrase in Persian:— 5

هر کجا قصری پُر از زیب و نگار — گرد آں ویرانه های بیشمار
گر یکی لحظه دل شاد بود — روز ها در اندوه و بیداد بود
گنج با مار است و رنج روزگار — کی گذارد راحتی گیرد قرار
تا بهار آید که رنج دی برد — برگ ریزان جامه اش از تن کند

PERSIAN

PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Candidates for 1967 session should attempt Part A and the failures of 1966 session should attempt Part B of Q. No. 1. Questions No. 2 and 3 will be attempted by the candidates of both the sessions.

Part A

1. Translate into English or Urdu any *four* of the following passages:—

(الف). ای پسر هر چند جوانی پیر عقل باش. نگویم که جوانی مکن ولکن جوان خویشتن دار باش
و از جوانان پژمرده مباش که جوان شاطر نیکو بود چنانکه ارسطاطلیس حکیم گفت "الشباب نوع من
الجنون" و نیز از جوانان جاهل مباش که شاطری بلا نخیزد و از جاهلی بلا خیزد و بهرهٔ خویشتن از جوانی بحسب طاقت دار که چون
پیر شدی خود نتوانی چنانک آن پیر گفت که چندین سال خیره غم خوردم که چون پیر شوم خوب رویان
مرا نخواهند اکنون که پیر شدم من ایشان را نخواهم و هر چند جوان باشی خدای را عزّ و جل فراموش
مکن مرچنانک عسجدی گفت :

گر به جوانی و به پیریستی   پیر بمردی و جوان زیستی

(ب). چنین گویند که سلطان محمود غازی را روی نیکو نبود. کشیده روی بود و خشک و دراز گردن
بلند بینی و کوسه بود. به سبب آنکه پیوسته گل خوردی زرد روی بود و چون پدرش سبکتگین
رحمت الله درگذشت او بپادشاهی بنشست و هندوستان او را صافی شد روزی بگاه بامداد
در حجرهٔ خاص بر مصلّی نشسته بود و آئینه و شانه در پیش نهاده غلام در پیش ایستاده. وزیرش
احمد حسن از در حجره اندر آمد و خدمت کرد او را به سر اشارت کرد که بنشین. در پیش بنشست
چون محمود از دعوات خواندن فارغ شد قبا در پوشید و کلاه بر سر نهاده و موزه در پا میکرد
و در آئینه نگاه کرد. چهرهٔ خویش را بدید. تبسّم کرد. محمود گفت دانی در دل من چه گردد
گفت خداوند بهتر داند.

(ج). حکیمی پسران را پند همی داد که جان پدر هنر آموزید که ملک و دولت دنیا اعتماد را نشاید و

(P.T.O.)

سیم و زر در سفر بر محل خطر است یا دزد به یکبار برد یا خواجه بتفاریق بخورد اما هنر چشمهٔ زاینده است و دولت پاینده وگر هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که هنر در نفس خود دولت است هر جا که رود قدر بیند و در صدر نشیند و بی هنر لقمه چیند و سختی بیند :-

سخت است پس از جاه تحکم بردن   خوکرده بناز جور مردم بردن

وقتی افتاده فتنه ای در شام   هر کس از گوشهٔ فرا رفتند

روستا زادگان دانشمند   بوزیری پادشا رفتند

پسران وزیر ناقص عقل   بگدائی بروستا رفتند

(و) . یکی از حکما گفته که چهل دفتر در حکمت نوشتم باو منتفع نگشتم. چهل کلمه ازان اختیار کردم ازان نیز بهره ای بدست نیاوردم . چهار کلمه ازان برگزیدم و در آن یافتم انچه می طلبیدم. اول آنکه زنان را چو مردان محل اعتماد مگردان زیرا که اگر چه زن از قبیله معتدان آید ازان قبیل نیست که معتمد را شاید

عقل زن ناقص است و دانش نیز   هرگزش کامل اعتماد مکن

گر بد است از وی اعتبار مگیر   ور نکو هست اعتماد مکن

دوم آنکه بمال مغرور مباش اگر چه بسیار بود زیرا که عاقبت پایمال حوادث روزگار شود. سوم آنکه اسرار نهانی خود را با هیچ دوستی درمیان منه زیرا که بسیار بود که در دوستی خلل افتد و بدشمنی بدل گردد . چهارم آنکه جز علمی را فرا نگیری که به ترک آن بزه مند بمیری . از فضولی بگریز و آن چه ضروریست در آن آویز .

(ز) . همین اطاق که امروز منظره ، خیالات و زندگانی من عرصه مقدرات و جوانی من و محیط روح حساس و عواطف غمناک من باشد . چندی قبل مجلس جوان ناکامی بود که او را اعدام کردند. در تاریکی و سکوت مطلق شب که حتی تنفس محبوسین هم کمتر مسموع میشود یک همهمه مشبه به پر و بال زدن گنجشکی که او را حبس کرده اند می شنوم . شاید این روح آن بدبخت است که از بالای چوبه دار باخرین منزل دورهٔ عمرش می آید . وقتی که خوب گوش می دهم صدای خفقان قلب قلب وضجه های مایوسانه اش را می شنوم . چه قدر تا نیمه های شب

روی زمین بخود پیچیده و نتوانسته است بخواب برود . در قلب مایوس ظلمت زدهٔ او چه قدر پرتوهای امید تابیده و خاموش است چقدر باین درضخیم محبس به این قراول وظیفه شناس بآن گشتی پشت بام نگاه کرده وامید فراهم ازوی سلب گردیده است . چقدر میان این اطاق قدم زده خسته شده و بالاخره نشسته گریه کرده است و قطرات اشک او مانند بزارها قطرهٔ اشک دیگر درمیان فضای پُراز محنتِ عالم وجود محو ونابود شده است .

(م) . خانم والده برگشتند . مجلس ضیافتی برپاشد . خانم وآقا یک طرف من و رفیقم روبروی آنها پهلوی هم نشستیم . از هروری صحبت میکردیم . خانم باکمال خوشروئی پذیرائی میکرد . رفیقم محو حرکات و نگاهای مادر زن شده بود . دیدم نیک بختی و سیاه روزی خود را از یک کلمه حرفی می بیند که ازاین دهان بیرون خواهد آمد . دلم برایش می سوخت . میخواستم هرچه ممکن باشد این رشتهٔ امید رانبرم بلکه دراین ضمن زلزلهٔ عظیمی شده کار همهٔ مان یک جا اصلاح بشود لکن بالاخره می بایستی مجلس راختم کرد . دل را بدریا زدم وگفتم غرض از شرفیابی این بود که پری خانم را برای رفیق عزیزم خواستگاری کنم . واقعاً ایشان ازحیث شایستگی این خوش بختی را دارند .

Part B

Translate into English or Urdu any *four* of the following passages:—

(ل) . نقل است که درایام خلافت مامون کسی گناهی کرده بود وازان شهر فرار نموده . برادرش راگرفته پیش مامون حاضر کردند . مامون حکم کرد که برادر خود را حاضر کنید وگرنه اورا بعوض برادرش بقتل رسانند . آن شخص گفت ای خلیفه اگر عامل تو خواهد که مرا کشد وتو حکم فرستی فلان را بگذار آن عامل مرا بگذارد یانه . گفت بلی بگذارد گفت من حکم آورده ام از پادشاهی که تو به عنایت او حاکمی که مرا بگذار . گفت نشانِ او کو . گفت نشان او اینست که خدای تعالیٰ جل وجلاله فرماید که هیچ کس برای گناه دیگری عقوبت نخواهد یافت . مامون متاثر شد وبگریست وگفت اورا بگذارید که حکم محکم ونشان مبرم آورده است .

(P. T. O.)

(ب). درخبر آمده است که حق سبحانه و تعالی مردم بلند همت را دوست میدارد و اعمال بزرگ را بنظر قبول مشرف می سازد و رفعت ارجمند با همت بلند پیوند دارد که جدائی ایشان از یک دیگر محال است.

مرغ همت چون بال بکشاید　　　عزو اقبال آشیان باشد
پیش چوگان همت عالی　　　کمترین گوی آسمان باشد

سلاطین را همت پیشکاریست کافی و مددگاریست وافی هر کرا از ایشان همت بیشتر است از دیگران بیشتر است.

همت بلند دار که نزد خدا و خلق　　　باشد بقدر همت تو اعتبار تو

(ج). اگر بتعریف و توصیف کشمیر بپردازم دفترها باید نوشت ناگزیر مجملی از اوضاع و خصوصیات آن رقمزدهٔ کلک بیان می گردد. کشمیر باغی است همیشه بهار یا قلعه ایست آهنین حصار. بادشاهان را گلشنی است عشرت افزا و درویشان را خلوت کدهٔ دلکشا. آبشارهای دلکش از شرح و بیان افزون آبهای روان و چشمه سارها از حساب و شمار بیرون. چندان که نظر کار کند سبزه است و آب روان گل سرخ و نرگس خودرو بنفشه صحرا صحرا. انواع گل و اقسام ریاحین ازان بیشتر است که در شمار آید.

شده جلوه گر نازنینان باغ　　　رخ آراسته هریکی چون چراغ
شده مشکبو غنچه در زیر پوست　　　چو تعویذ مشکین ببازوی دوست
غزل خوانی بلبل صبح خیز　　　تمنای میخوارگان کرده تیز
بهر چشمه منقار بط آبگیر　　　چو مقراض زرین به قطع حریر
بساط گل و سبزه گلشن شده　　　چراغ گل از باد روشن شده

(د). جلال الدین عضد از افاضل شعراست واز سادات یزد است و پدرش در زمان دولت محمد بن مظفر مقدم سادات ولایت خود بود. روزی محمد مظفر به مکتب خانه درآمد. سیدزاده را دید باروی چون ماه و دو گیسوی سیاه خط می نوشت. از معلم پرسید این جوان چه کس است گفت

پسر سید عضدی است و جلال الدین محمد نام دارد. درین سن بسی فضایل کسب کرده و انواع شعر را بغایت نیک می داند و اصناف خط را بسیار خوب می نویسد. محمد بن مظفر گفت چیزی بر بدیهه گوی و بنویس تا شعر و خط ترا ملاحظه و مشاهده کنم. او بر بدیهه این قطعه گفت و نوشت

چار چیز است که در سنگ اگر جمع شود — لعل و یاقوت شود سنگ بدان خارائی
پاکی طینت و اصل گهر و استعداد — تربیت کردن مهر از فلک مینائی
با من این هر سه صفت است بس چه در می باید — تربیت از تو که خورشید جهان آرائی

محمد بن مظفر از لطف شعر و حسن خط او متحیر شد و پدرش سید عضد را طلبید و گفت می خواهم که فرزند تو پیش من باشد تا به تربیت او چنانکه باید و شاید قیام نمایم که عجب قابلیتی دارد و اگر تربیت دارد و نادرهٔ زمان شود.

(۵). یکی از شیخ زادهای شهر که خالی از بلادتی نبود و دعوی میکرد این غزل ایشان را تتبع کرده بود ـــ

بسکه در جان فگار و چشم بیدارم توئی — هر که پیدا می شود از دور پندارم توئی

و پیش ایشان غزل خود را آورد بعد از اینکه غزل خود را تمام گذرانید بر مطلع ایشان اعتراض کرده گفت شما فرمودید :ـ "هر که پیدا می شود از دور پندارم توئی"

شاید خری یا گاوی پیدا شود. ایشان گفتند پندارم توئی. آن شیخ زاده ساده این قدر ندانسته بود که همچنانکه در کلام عرب لفظ من در غالب احوال از برای ذوی العقول می باشد و لفظ ما برای غیر ذوی العقول است در کلام فارسیان نیز لفظ که برای ذوی العقول است و لفظ چه برای غیر ذوی العقول است پس هر که پیدا میشود این معنی داشته که هر که از جنس آدمیان پیدا میشود.

2. Complete any *five* of the incomplete sentences:— 10

۱. در برف و باران ....

۲. چرا این قدر دیر ....

۳. نان بدست آوردن ....

۴. عاقل آنست که ....

(P. T. O.)

۵. چندان کہ زحمت کشیدم ------------

۶. ہنوز استاد نیامدہ بود کہ ------------

۷. یکی از دوستانم ------------

3. Translate into idiomatic Persian.

واشنگٹن غریب ماں باپ کا لڑکا تھا لیکن وہ بہت محنتی اور ایماندار تھا. وہ امریکہ کا پرزیڈنٹ بنا. وہ فوج میں بھی رہ چکا تھا. ایک دفعہ واشنگٹن گھوڑے پر سوار ہو کر جا رہا تھا. راستہ میں ایک نالا آیا. دیکھا کہ ایک فوجیوں کی جماعت لکڑی کے بڑے لٹھے کو باہر نکالنے کی کوشش کر رہی ہے. ایک چھوٹا افسر فوجیوں کو درخت کھینچنے کا حکم دے رہا ہے لیکن کام بن نہیں رہا تھا. واشنگٹن نے افسر سے پوچھا کہ اور کتنے آدمی ہونے چاہئیں تاکہ درخت نکالا جاسکے. افسر بولا کہ ایک آدمی. واشنگٹن نے کہا کہ تم کیوں ان کی مدد نہیں کر رہے ہو. افسر بولا کہ میں افسر ہوں. میرا کام حکم دینا ہے. واشنگٹن گھوڑے سے اترا، کپڑے اتارے اور فوجیوں کے ساتھ ملکر زور لگانے لگا. درخت نکل آیا. واشنگٹن نے افسر کے ساتھ ہاتھ ملاتے ہوئے کہا کہ میں قوم کا سب سے پہلا خادم ہوں.

۱. میں دوست کے گھر جاؤنگا اور اسکے ساتھ مشورہ کروں گا.

۲. آپ کس سکول میں پڑھتے ہیں. یہاں سے کتنی دور ہے.

۳. کشمیر کی بہار بہت خوبصورت ہے ہر طرف سبزہ دکھائی دیتا ہے.

۴. میرا بھائی کل دہلی کے لئے روانہ ہو گا.

۵. زیادہ باتیں کرنا عقلمندی نہیں ہوتی.

PCB
677

ARABIC PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Translate *one* of the following into English or Urdu:— 20

(a). وَنَكِرَ الغُرابُ فِي تَلَفُّتِهِ   وطيرِهِ ووثبِهِ وخِفَّتِهِ

وَأكَّدَ العزمَ على تَقليدِهِ   وحاولَ الخروجَ عَنْ حُدُودِهِ

فخابَ مِنهُ السَّعيُ بعدَ زمنٍ   مُطوَّلٍ قضاهُ فِي التَّمرُّنِ

وَعادَ لِلوَضعِ القَدِيمِ الأوَّلِ   وما شفَى النَّفسَ بنيلِ الأملِ

لكنَّهُ قد نسِيَ التَّمشِّيْ   ولم يَعُدْ يعرفُ كيفَ يمشِيْ

وهكذا مَنْ يَبْتغِي الضِّدَّ لمَا   فِي طبعِهِ يضيعُ ما بَيْنَهما

(b). البِرُّ للحبِّ سببٌ   إنَّ البَخيلَ لا يُحَبّ

طَهارةُ الأخلاقِ   مِنْ كرمِ الأعراقِ

الكِذْبُ والنَّميمه   والغدرُ شرُّ شِيمَه

تأنَّ فِي الأُمُورِ   لا سيَّما الشُّرُورِ

وَاعجلْ الى الخيْراتِ   مِنْ حذرِ الفوَاتِ

مالكَ غيرُ نفسِكَ   لا تكُ عَنْها مُمسِكا

(c). وَمَا مِنْ مَذْهبٍ إلّا إليْه   وإنَّ سَبيْلَهُ لهوا السَّبِيلُ

وَإنَّ لهُ لَمَنّاً ليسَ يُحصىٰ   وإنَّ عطاءَهُ لهُوا الجزِيلُ

وإن عَطاءَهُ عدلٌ علَيْنَا   وكلُّ بلائِهِ حسنٌ جَمِيلُ

(P.T.O.)

وكلُّ مفوّهٍ أثنى عليه   ليبلُغَهُ فمُنْحَسِرٌ كليلُ

أيا مَنْ قد تهاوَنَ بالمنايا   ومَنْ قد غرَّهُ الأملُ الطويلُ

ألَمْ ترَ أنّما الدُّنيا غرورٌ   وأنَّ مقامنا فيها قليلُ

OR

النّاسُ تحتاجُ أهْلَ العلمِ قاطبةً   وأكثرُ الناسِ تستغْني عن الدُّوَلِ

كَمْ مِنْ غَنِيٍّ جميعُ الناسِ تجهَلُهُ   وعالمٌ صِيتُهُ في السهْلِ والجبلِ

وكَمْ مِنْ مُلوكٍ تَقَضّىٰ ذكرُها ومضىٰ   وذِكْرُ ذِي العلمِ بَيْنَ الناسِ لم يزلِ

قُلْ لِلّذِي باتَ بالأمْوالِ مُشْتغِلاً   إنّي عن الشُّغُلِ في الأمْوالِ في شُغُلِ

لا يطلبُ المرْءُ علماً للغنىٰ فإذا   طلَبْتَ علماً فعنْ دُنْياكَ لا تَسَلِ

ما يصنعُ القومُ بالمالِ الذي جمعوا؟   بعدَ الحصُولِ على الأقواتِ والحُلَلِ

2. Explain the following into English or Urdu:— 15

يقُولُ لكَ الطبيبُ دواءَكَ عندي   إذا ما جَسَّ كفَّكَ والذِّراعا

ولو عرفَ الطّبيبُ دواءَ داءٍ   يرُدُّ الموتَ ما قاسىٰ النِّزاعا

أنا العبدُ الّذِي خُبِّرتَ عَنْهُ   وقَدْ عايَنْتَنِي فدعِ السَّماعا

ولو أرسلتُ رُمحِي مع جبانٍ   لكانَ بهيبتي يلقىٰ السباعا

ملأتُ الأرضَ خوفاً من حُسامِي   وخصمِي لَمْ يجدْ فيها اتّساعا

إذا الأبطالُ فرَّتْ خوفَ بأسِي   ترىٰ الأقطارَ باعاً أو ذِراعا

3. Give the singular or plural of the following words, as the case may be:— 5

مَنازِلُ ـ بِقاع ـ ذِراع ـ سِباع ـ أبطال ـ قُطْرٌ ـ قَبيح ـ

مَجْلِس ـ أمَلٌ ـ عَمَلٌ ـ 5

4. Give the meaning of the following words in English or Urdu:— 5

مَنِيَّة ۔ قِنَاع ۔ النَّدب ۔ حُسامٌ ۔ الإتِّهام ۔ رَطب ۔

العَصْر ۔ الهبُوط ۔ سِتُّور ۔ الإهَانه ۔

5. What do you understand by ابوابِ ثلاثی مزیدٌ فیہ 5

How many are they? Give examples of each in sentences.

6. Give اَنْوَاعِ اِعْرَاب with examples. 5

7. Give تَعْلِيل of the following words:—

ظَهَرَ ۔ تَنَاوَلْتُ ۔ يَغْضُضْنَ ۔ طَلِّقُوهُنَّ ۔ قُلْتُمْ ۔ لَمْ يَزَلْ ۔ 5

PCB
687

ARABIC PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. Translate into Urdu or English any *two* of the following:— 15,15

(a). وَالْاَحْجَارُ الَّتِى بُنِيَتْ مِنْهَا هٰذِهِ الْاَهْرَامُ كَبِيرَةُ الْحَجْمِ عَظِيمَةُ الثِّقْلِ
لَا يَسْتَطِيعُ عَشَرَةُ رِجَالٍ حَمْلَ الْوَاحِدِ مِنْهَا وَكَانُوا يَقْتَطِعُونَهَا مِنْ
جِبَالِ الْمُقَطَّمِ وَيُنْشِئُونَ حُدُورًا مِنَ الرَّمْلِ بَيْنَ الْجَبَلِ وَمَكَانِ الْبِنَاءِ
وَيُزْلِقُونَهَا عَلَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُونَهَا بِرَوَافِعَ آلِيَّةٍ وَيُثَبِّتُونَهَا فِى مَوْضِعِهَا
وَفِى هَرَمِ الْجِيزَةِ الاكبرِ جملةُ غُرَفٍ بَعْضُهَا صغيرٌ وبعضها كبيرٌ وَفِى
وَسْطِهٖ بِئْرٌ عَمِيقَةٌ۔

(b). وَيَتَرَدَّدُ النَّعَامُ قُطْعَانًا اِلَى الصَّحْرَاءِ وتبيضُ الْاُنْثٰى عِدَّةَ مَرَّاتٍ
فِى السَّنَةِ مِنْ عَشْرِ بيضاتٍ اِلٰى اثنتى عَشَرَةَ بَيْضَةً اكبرُ مِنَ النَّارَجِيلِ
تَدْفِنُهَا فِى الرَّمْلِ مُعَرَّضَةً لحرارةِ الشَّمْسِ الْمُحْرِقَةِ فى النَّهَارِ ويَرْخِمُ
عليها الظَّلِيمُ فى اللَّيْلِ حتّٰى تَفْقِسَ۔ والعربُ يَضْرِبُوْنَ الْاَمْثَالَ بِجُبْنِ
النَّعَامَةِ وَنُفُورِهَا وَجَهْلِهَا وَمِمَّا يُقَالُ اَنَّ النَّعَامَةَ تُوَارِى رَاْسَهَا
فِى الرَّمْلِ اِذَا طَارَدَهَا الصَّيَّادُ۔

(C). وَعَلَى الْاَدِيبِ اَنْ يَتَجَنَّبَ المزحَ وَيَصُمَّ اُذُنَيْهِ عَنْ سِمَاعِ الْبَاطِلِ
لِاَنَّ الْمَزْحَ يَجْلِبُ عَلٰى قَائِلِهِ وَصْمَةَ الْعَارِ وَيُذْهِبُ عَنْهُ الْهَيْبَةَ
وَالْوَقَارَ وَالْمُرُوءَةُ حِلْيَةُ النُّفُوسِ وَالْهِمَمِ اِذْ تَرْفَعُ صَاحِبَهَا اِلٰى
الْمَجْدِ وَالْعَلَاءِ۔ سُئِلَ الْاَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ عَنِ الْمُرُوءَةِ فَقَالَ صِدْقُ

(P. T. O.)

اللِّسانِ وَ مُوَاسَاةُ الْإِخوانِ وَ ذِكْرُ اللهِ تَعالىٰ فِي كُلِّ مَكَانٍ وَ مِنْ شُرُوطِ
الْمُرُوءَةِ ايضاً مَحَبَّةُ الجارِ . 15,15

2. Explain in Urdu or English any one of the following:— 10

(a) - وَقَالُوا سُوءُ الْخُلُقِ يَدُلُّ عَلىٰ خُبْثِ الطَّبْعِ . قَالُوا النَّمِيمَةُ مِنَ الْخِصَالِ
الذَّمِيمَةِ تَدُلُّ عَلىٰ نَفْسٍ سَقِيمَةٍ وَ طَبِيعَةٍ لَئِيمَةٍ وقالَ اَرَسْطَاطَالِيسُ
النَّمِيمَةُ تَهْدِي إِلىٰ الْقُلُوبِ الْبَغْضَاءَ وَمَنْ نَقَلَ إِلَيْكَ نَقَلَ عَنْكَ .
قَالَ الْحُرُّ عَبْدٌ مَا طَمِعَ وَالْعَبْدُ حُرٌّ إِنْ قَنِعَ .

(b) - فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ
مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ
فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ . فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَ جُنُودِهِ . 10

3. Translate the following unseen passage into, Urdu or English:— 10

مُنْذُ أُسْبُوعَيْنِ بَدَأَتْ سَلْمىٰ تَذْهَبُ إِلىٰ مَدْرَسَتِهَا الْمَحْبُوبَةِ
إِنَّهَا تَنْهَضُ كُلَّ يَوْمٍ بَاكِراً فَتَغْتَسِلُ وَجْهَهَا جَيِّداً وتَتَنَاوَلُ الْفُطُورَ
ثُمَّ تَضَعُ كُتُبَهَا وَدَفَاتِرَهَا فِي حَقِيبَتِهَا الصَّغِيرَةِ وَقَبْلَ أَنْ تُغَادِرَ الْبَيْتَ
تُقَبِّلُ أَيْدِي أَبَوَيْهَا وَ تَسْأَلُهُمَا أَنْ يَدْعُوا لَهَا بِالتَّوْفِيقِ . 10

4. Translate the following into Arabic:— 15

(a) - ١۔ بھیڑیا ایک پھاڑنے والا حیوان ہے ۔
٢۔ وہ بکریوں اور کسان کا دشمن ہے ۔
٣۔ دوست کی ملاقات زندگی ہے ۔
٤۔ عورتیں زینت چاہتی ہیں ۔
٥۔ گرم چائے مفید ہے ۔

۶. غیبت بُری عادت ہے۔

۷. جھوٹ بولنا بڑا گناہ ہے۔

۸. علم مال سے بہتر ہے۔

۹. خدا ہم سب کو روزی دیتا ہے۔

۱۰. آج سخت سردی ہے۔

(ج)۔ ہاتھی چار ٹانگوں والا حیوان ہے۔ وہ جسم میں زمین کے تمام حیوانوں سے بڑا ہے۔ ہاتھی افریقہ اور ایشیا کے ملکوں میں پایا جاتا ہے۔ اُس کا اصلی وطن سیلون اور جنوبی ہند کے گرم علاقے ہیں۔ ہاتھی پانی سے بڑی اُلفت کرتا ہے۔ وہ گھنٹوں اُس میں رہتا ہے۔ اُس کا سونڈ اُسکے لئے ہاتھ کا کام دیتا ہے۔ وہ اِس سے چیزوں کو پکڑتا ہے اور دشمن سے مدافعت کرتا ہے۔

PCB
697

URDU **PAPER—A**

Maximum Marks—75 *Time Allowed—3 hours*

۱۔ مندرجہ ذیل اشعار کی تشریح کیجئے :۔ ۲۰

عشق کی رُوحِ پاک کو تحفۂ غم سے شاد کر
اپنی جفا کو یاد کر میری وفا کو یاد کر

رونے لگے ابھی سے کہ ہے ابتدائے حال
تم نے ابھی فسانۂ حسرت سُنا ہے کیا

وہی قطرہ لہو کا اشک بنکر گیا رسوا
جسے ہم نے نمک پروردۂ زخمِ جگر جانا

عشق پر زور نہیں ہے یہ وہ آتش غالب
کہ لگائے نہ لگے، اور بجھائے نہ بنے

وفا کیسی، کہاں کا عشق؟ جب سر پھوڑنا ٹھہرا
تو پھر اے سنگدل، تیرا ہی سنگِ آستاں کیوں ہو

(یا)

ان اشعار کی تشریح کیجئے :۔

پھر اس انداز سے بہار آئی
کہ ہوئے مہر و مہ تماشائی

دیکھو اے ساکنانِ خطۂ خاک
اس کو کہتے ہیں عالم آرائی

کہ زمیں ہو گئی ہے سر تا سر
روکشِ سطحِ چرخِ مینائی

سبزے کو جب کہیں جگہ نہ ملی
بن گیا روئے آب پر کائی

سبزہ و گل کے دیکھنے کے لئے
چشمِ نرگس کو دی ہے بینائی

۲۔ کسی ایک شاعر کی زندگی کے حالات لکھئے اور اس کے کلام کی چند خصوصیات بتائیے :۔ ۱۵

انیس۔ حالی۔ چکبست

۳۔ اپنے دوست کو ایک مختصر خط لکھئے اور چکبست یا انیس کی کسی نظم کا خلاصہ بیان کیجئے۔ ۱۰

(P.T.O.)

(یا)

"رباعی" یا "قطعہ" پر ایک مختصر نوٹ لکھیے۔

۴۔ ڈراما "انجام" میں شیخ نجم الدین کے کردار کا ایک جائزہ لیجیے۔ ۱۵

(یا)

ڈراما "انجام" میں رکن الدین کے کردار کی اہمیت بتایئے۔

۵۔ ڈراما "انجام" کے موضوع پر بحث کیجیے، اور بتایئے کہ یہ موضوع اہم کیوں ہے؟ ۱۵

(یا)

ڈراما "انجام" کی فنی لوازمات پر بحث کیجیے۔

PCB
6107

URDU PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed—3 hours*

۱۔ مندرجہ ذیل عبارت کا مفہوم سلیس اُردو میں لکھیے :۔

ان محدود احاطوں میں جو کچھ موجود ہے۔ وُہ ڈیڑھ سو برس سے آج تک بڑے بڑے سحرالبیان فصیحوں نے شام کو صبح اور صبح کو شام کرکے پیدا کیا ہے۔ دلوں کے خون اور دماغوں کے روغن پسینے کرکے بہائے ہیں۔ جب یہ دل پسند خیالات، شستہ الفاظ، پاکیزہ ترکیبیں، خوش نما تراشیں، مضمون کی گرمیاں، انداز کی شوخیاں پیدا ہوئی ہیں۔ کہ سُننے والوں کے کانوں میں رس ڈالتی ہیں۔

(یا)

اخبار نویسی کا اصلِ اصول راستی اور سچائی ہے اور یہ راستہ ایسا صاف اور سیدھا اور پُر امن و بے خطر ہے جو نہایت آسانی سے بے زحمت و مشقت طے ہوتا ہے اور کبھی منزل مقصود تک پہنچانے میں خطا نہیں کرتا۔ جس طرح ایک جھوٹ ترک کرنے سے تمام گناہ خود بخود ترک ہو جاتے ہیں۔ اسی طرح کسی پیشے میں راست بازی اور سچائی اختیار کرنے سے اس کے تمام فرائض خود بخود ادا ہوتے چلے جاتے ہیں۔ ۱۰

۲۔ مندرجہ ذیل میں سے صرف دو عبارتوں کا مطلب اردو میں لکھیے۔ مصنف کا حوالہ دیجیے۔ اور مشکل الفاظ کے معانی علٰحدہ کرکے بھی لکھیے :۔

(الف)۔ اس کے اصول کا مقتضا یہ ہوتا ہے۔ کہ تمام دُنیا کے لوگوں سے سوائے چند کے کنارہ گزیں ہو۔ مگر ایسا کر نہیں سکتا۔ اور بمجبوری ہر ایک سے ملتا ہے۔ اور اوپر کے دل سے اِن کا ادب اور اپنی جھوٹی نیازمندی بھی ظاہر کرتا ہے۔

(P. T. O.)

اور ایسا کرنے سے ایک اور بد خصلت ، نفاق اور کذب اور دغا بازی
اور فریب و مکاری کی اپنے میں پیدا کرتا ہے ۔ ۱۰

(ب) ۔ جس طرح کسی عضو کے معطّل و بیکار رکھنے سے اس کی قوت زایل ہوجاتی ہے ۔ اور اس میں سکت باقی نہیں رہتی اسی طرح سے قوائے ذہنیہ سے جب کچھ کام نہیں لیا جاتا تو وہ بالکل از کار رفتہ ہوجاتے ہیں ۔ اگر یہ ممکن ہے کہ اس قوم میں مستثنیٰ مثالیں ایسے اشخاص کی پائی جائیں جو اعلیٰ درجہ کی عقل معاش رکھتے ہوں لیکن ایسے مستثنیات سے قاعدہ کلیّہ نہیں ٹوٹ سکتا ۔ ۱۰

(ج) ۔ میں ان کے انتظار کے کمرے میں بیٹھا فتحپوری کی دکانوں ، گزرنے والوں کی تانگوں و دو گاڑیوں اور پھیری والوں کے شور و شغب دیکھتا اور سوچتا کہ یہ چہل پہل ، یہ لہر بہر ۔ یہ مشغولیت ۔ یہ خلفشار زندگی ہے جس سے ہمیشہ کے لئے علیحدہ کر دیا جاؤں گا ۔ زندگی میں وہ کل ہے جو اپنے جزو سے مستغنی ہے ۔ تو مجھ پر ہراس ، مایوسی اور اکثر بغاوت کا جذبہ طاری ہوجاتا ۔ ۱۰

۳ ۔ منشی پریم چند یا رشید احمد صدیقی کے حالات زندگی اور ادبی خدمات پر ایک مختصر مضمون لکھئے ۔

۴ ۔ مندرجہ ذیل جمع ہیں یا واحد ۔ جمع کی واحد اور واحد کی جمع لکھئے :-

(الف) خصلت ۔ نصیحت ۔ حُکام ۔ امور ۔ تاجر ۔
حاصل ۔ جہلا ۔ ادبا ۔ ۴

(ب) ۔ مندرجہ ذیل مذکر ہیں یا مونث ؟ انھیں اپنے جملوں میں اس طرح استعمال کیجیے کہ ان کی تذکیر و تانیث بالکل واضح ہوجائے :-
ستایئش ۔ خواب ۔ ڈکار ۔ اُردو ۔
قلم ۔ شوق ۳-۳

۵. مندرجہ ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر مضمون لکھیے :—

۱. میں نے چاند کی سیر کی .
۲. ایک طالب علم کے فرائض .
۳. اخبار بینی بطور ایک مشغلہ کے .
۴. اقوام متحدہ (U.N.O.) کی خدمات .
۵. "مجھے اردو زبان کیوں پسند ہے".

PCB
6117

HINDI PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed—3 hours*

१. निम्नलिखित पद्यावतरणों में से किन्हीं **तीन** की सप्रसंग व्याख्या कीजिए :— २४

(क) भये विलोचन चारु अचंचल । मनहुँ सकुचि निमि तजे दृगंचल ।।
देखि सीय सोभा सुख पावा । हृदय सराहत बचनु न आवा ।।
जनु बिरंचि सब निज निपुराई । बिरंचि बिस्व कहँ प्रगटि दिखाई ।।
सुन्दरता कहँ सुन्दर करई । छवि-गृह दीपसिखा जनु बरई ।।

(ख) रनित भृङ्ग घंटावली, झरत दान मधु नीर ।
मन्द मन्द आवतु चलौ, कुंजर कुंज समीर ।।
छकि रसाल सौरभ सने, मधुर माधवी गंध ।
ठौर ठौर झूमति झपत, भौंर झौंर मधु अंध ।।

(ग) सब मिलि गावहु प्रेम बधाई ।
यह संसार रतन इक प्रेमहि और बादि चतुराई ।
प्रेम बिना फीकी सब बातें कहहु न लाख बनाई ।
जोग ध्यान जप तप ब्रत पूजा प्रेम बिना बिनसाई ।।
हाव भाव रससंग रीति बहु काव्य केलि कुसलाई ।
बिना लोन बिंजन सों सबही प्रेम रहित दरसाई ।।
प्रेमहि से हरि हू प्रगटत हैं, जदपि ब्रह्म जगराई ।
तासों यह जग प्रेम सार है और न आन उपाई ।।

(घ) विज्ञान ज्ञान की शत किरणें,
जनपथ में बिखराते आओ ।
मुरझाए मानुष मुकुलों को,
छूकर नव छवि विकसाओ ।
दिशि पल के भेद विभेदों को,
तुम डुबा एकता में आओ ।
नव मूर्तिमान मानवता बन,
जन जन के मन में बस जाओ ।

(ङ) रे ! रोक युधिष्ठिर को न यहाँ,
जाने दे उनको स्वर्ग धीर ।
पर फिरा हमें गाण्डीव-गदा,
लौटा दे अर्जुन-भीम वीर ।

[*Turn over*

कह दे शंकर से आज करें,
वे प्रलय नृत्य फिर एक बार।
सारे भारत में गूंज उठे,
'हर हर बम' का फिर महोच्चार।

२. निम्नलिखित में से किसी एक का सामान्य एवं साहित्यिक परिचय दीजिए :—
सूरदास; जयशंकर प्रसाद; श्रीधर पाठक। १२

३. 'भ्रमर गीत' अथवा 'फूल और कांटा' कविता का केन्द्रीय भाव स्पष्ट कीजिए। ६

४. (क) 'सच्चा धर्म' नाटक के पुरुषोत्तम का चरित्र किस प्रकार का है ? उसके व्यक्तित्व की सभी विशेषताएँ बताइये। १५

(ख) सेठ गोविंददास का संक्षिप्त जीवन-परिचय दीजिए।

अथवा

आधुनिक एकांकियों की विशेषताएँ बताइये। ५

५. निम्नलिखित पद्यावतरण पर नीचे लिखे गये 'क' तथा 'ख' प्रश्नों का उत्तर दीजिए :—

वेदना ही है अखिल ब्रह्माण्ड में
तुहिन में तृण में उपल में लहर में,
तारकों में, व्योम में है वेदना
वेदना ! कितना विशद यह रूप है
यह अँधेरे हृदय की दीपक शिखा।

(क) रेखांकित शब्दों का अर्थ स्पष्ट कीजिए। ५

(ख) इस पद्यावतरण का आशय लिखिए। ५

PCB
6127

HINDI PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

१. नीचे दिए गए विषयों में से किसी **एक** पर निबन्ध लिखो :—

(*i*) सौ दिन चोर का, एक दिन साध का;

(*ii*) दो चेहरे—जो मैं कभी भूल न सकूंगा/गी;

(*iii*) यह महंगाई और यह फैशन;

(*iv*) जय जवान, जय किसान;

(*v*) किताबें और जीवन । २५

२. (*a*) इनमें से **दो** जोड़ों का अर्थ स्पष्ट करो :—

(१) दशा—दिशा; (२) परिणाम—परिमाण;

(३) कुल—कूल; (४) संग—संघ । ३

(*b*) इनमें से **तीन** के लिए 'शब्द' लिखिए :—

(क) जिसका कोई फल न निकले;

(ख) समाचार-पत्र जो रोज़ छपता है;

(ग) जो भलाई को भूल जाए;

(घ) जो बहुत बातें करे;

(ङ) जिसका कुछ भी अर्थ न निकले । ३

३. नीचे दिए गए मुहावरों में से **दो** का अर्थ लिखिए और उन्हें वाक्यों में इस्तेमाल कीजिए :—

नौ दो ग्यारह होना; आँखें खुलना; बाँह पकड़ना; गर्दन पर सवार रहना; तूती बोलना; बगलें झाँकना; गुड़ गोबर करना । ४

४. नीचे दिए गए प्रश्नों में से **दो** का उत्तर लिखिए :—

(*i*) "वह बड़ी देर तक पार्क में घास पर बैठी सोचती रही, पर अपने कर्तव्य का कुछ निश्चय न कर सकी ।"

घास पर कौन बैठी थी ? क्यों बैठी थी ? वह क्या सोच रही थी ?

(*ii*) आत्म-निर्भरता का स्वरूप समझा कर लिखिए ।

(*iii*) "यह तुम्हारी कारगुज़ारी का इनाम नहीं, तुम्हारे देह-द्रोह की कीमत है।

ये शब्द किसने किसको कहे थे ? इनका अर्थ स्पष्ट करके लिखो ।

[*Turn over*

(*iv*) "प्रायः साहित्यिक लोग राजनीतिक बन्धनों से मुक्त होते हैं। उनमें जाति-भेद या विजेता और विजित का भाव कम होता है। साहित्यिक साम्राज्य समता-मूलक होता है।" इस कथन का भाव स्पष्ट करके लिखिए। २४

५. नीचे दिए गए गद्यांशों में से केवल दो का, प्रसंग बतलाते हुए अर्थ स्पष्ट कीजिए :—

(च) मिट्ठन के गोरे मुखड़े पर आज गर्व, उल्लास और प्रेम की जो उज्ज्वल विभूति नजर आई, वह अकथनीय थी। ऐसा जान पड़ता था मानो उसके जन्म-जन्मान्तर के क्लेश मिट गए हों।

(छ) मनुष्य का बेड़ा अपने ही हाथ में है, उसे वह चाहे जिधर लगावे। सच्ची आत्मा वही है जो प्रत्येक देश में, प्रत्येक स्थिति के बीच, अपनी राह आप निकालती है।

(ज) राजकार्य चलाने के लिए प्रजा का सहयोग भी आवश्यक था......... इसके अतिरिक्त कोई सफल राज्य देशी भाषा की उपेक्षा नहीं कर सकता। इसी कारण हिन्दी का सम्बन्ध राज-दरबारों से हो गया। १६

PCB
6137

PUNJABI PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਵਿ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤਿੰਨ ਦੀ ਪਰਸੰਗ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :—

(ੳ) ਹੁਸਨ-ਅਹਿਸਾਸ ਆਪਣੇ ਜਾਗਣ, ਮਦ ਭਰ ਮਦ ਬਰਸਾਵਨ,
ਕਦੇ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਵੇਖਣ ਸਾਨੂੰ, ਕਾਂਬਾ ਇਕ ਛਿੜਾਵਨ।
ਛੂਹ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਓਸ ਪਲਕ ਦੀ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਥਰਰਾਵਨ,
ਰਗ ਰੇਸ਼ੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਕੇ, ਭਰ ਦੇਂਦੀ ਕੰਪਾਵਨ। 8

(ਅ) ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗਰੀਬ ਜਿਸ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ,
ਚੰਗਾ ਓਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਬਜਾਇਆ ਜੇ।
ਕੱਖੋਂ ਹੋਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਕਢਿਆ ਜੇ।
ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਜੇ। 8

(ੲ) ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦੇ, ਬੰਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ।
ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪੁਤ ਲਾਡਲੇ ਮਾਵਾਂ ਦੇ।
ਬਦਲ ਦਿਆਂਗੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸਾਰੇ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗਰਾਵਾਂ ਦੇ।
ਮੌਤ ਨਾਲ ਹੁਣ ਘੋਲ ਹੋਣ ਪਏ, ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਦੇ। 8

(ਸ) ਦਫ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਫ਼ਿਰਕੇਦਾਰੀ,
ਛੂਹ ਦੀ ਲਾਨ੍ਹਤ, ਬੇ-ਇਤਬਾਰੀ,
ਗਲਤ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ,
ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਬੇਜ਼ਾਰ, ਪੰਛੀਆ! ਨਵੀਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ। 8

(ਹ) ਮੈਂ ਨਾਗਣ, ਡੰਗਾਂ ਜਿਸਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਪਾਣੀ,
ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਵੈਰੀ ਦਲ-ਖਾਣੀ,
ਮੈਂ ਕਰ ਕਰ ਸੁਟਾਂ ਡੱਕਰੇ, ਸਭ ਤੇਰੀ ਢਾਣੀ। 8

2. ਹੇਠ ਦਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਦਾ ਭਾਵ ਲਿਖੋ :—

(*i*) ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਜਾ (*ii*) ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ (*iii*) ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ
(*iv*) ਇਨਸਾਨੀ ਨਾਅਰਾ। 16

3. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਦੀ ਪਰਸੰਗ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :—

(ੳ) ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਏਸੇ ਖੋਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਚੋਦਾਂ ਸਾਲ।
ਕਦੋਂ ਦੀ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੁੰਦੀ।

Turn over

(ਅ) ਗੁਆਂਢਣ ਨਾਲ ਤੂੰ ਤੂੰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਰੋਕਿਆ ਤਾਂ ਉਤੋਂ ਤੋਪ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ ।

(ੲ) ਸਭ ਦੇਣਗੇ ਜਦ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁਖਿਆਂ ਨੰਗਿਆਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾਂ । 10

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਦਾ ਸੁਭਾ ਲਿਖੋ :—

(ੳ) ਸੁਸ਼ਮਾ

(ਅ) ਦੇਵ

(ੲ) ਰਾਮ ਲਾਲ

ਜਾਂ

'ਦਿਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ' ਨਾਂ ਦੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਖੇੜ ਕੇ ਦੱਸੋ । 10

5. 'ਸਵਾ ਪੰਜ ਰੁਪੈ' ਜਾਂ 'ਭੇਡ ਆਦਮੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਾਹਿੱਤਕ ਪੜਚੋਲ ਕਰੋ । 15

PCB
6147

PUNJABI PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਉੱਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖੋ :—
   (ੳ) ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
   (ਅ) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ
   (ੲ) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀਆਂ
   (ਸ) ਸਿਨਮੇ ਦੇ ਹਾਣ ਤੇ ਲਾਭ
   (ਹ) ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡ
   (ਕ) ਪਹਾੜ ਦੀ ਸੈਰ । 25

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਚਿੱਨ੍ਹ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਧ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖੋ :—

   ਟੋਨੀ ਬੇਟਾ ਜਰਾ ਠਹਰ ਜਾ ਮੈਂ ਆ ਰਿਆ ਹਾਂ ਵੇਖੀਂ ਉਦਰੋਂ ਬਸ ਆ ਰਹੀ ਏ ਵੇਖ ਵੇਖ ਤੇਰੇ ਪਿਛੱਲੇ ਪਾਸਿਉ ਕਾਰ ਆ ਰਈ ਏ ਏਨਾਂ ਕਾਰ ਚਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਐਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਏਹ ਲੈ ਬੇਟਾ ਆਨਾ ਸਕੂਲੋਂ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਲਈਂ ਪਰ ਸਕੂਲ ਜਾ ਰਹੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਨੀ ਦੀ ਜਾਨੀ ਪਛਾਨੀ ਸ਼ਕਲ ਜਦ ਕਿਦਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋੜਦਾ ਦੋੜਦਾ ਘਰ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦਾ । 10

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :—
   (ੳ) ਸਿਰ ਮਥੇ ਤੇ
   (ਅ) ਸਿਰੋਂ ਗੰਜੀ ਤੇ ਕੰਘੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਜੋੜੇ
   (ੲ) ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਣਾ
   (ਸ) ਕੁਬੇ ਨੂੰ ਲਤ ਕਾਰੀ ਆਉਣੀ
   (ਹ) ਘਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਂ ਪੀਣ੍ਹ ਨੂੰ ਗਈ
   (ਕ) ਮੂੰਹ ਸੀਣਨਾ
   (ਖ) ਨਕ ਲੰਮਾ ਕਰਨਾ 5

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਧ ਕੇ ਲਿਖੋ :—
   (ੳ) ਉਸ ਦੋ ਪਰਾਠੇ ਤੇ ਪੰਜ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਧੇ ਹਨ ।
   (ਅ) ਕਾਲੇ ਮੇਰੇ ਬੂਟ ਫਟ ਗਏ ਹਨ ।
   (ੲ) ਸ਼ੇਰ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਏ ਫਿਰ ਚੱਕੀ ਚੱਟੇ ।
   (ਸ) ਇਸ ਵਾਰੀ ਬੈਂਡ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ।
   (ਹ) ਚੋਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਉਗ ਸੁਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ । 5

Turn over

5. 'ਆਦਰਸ਼ ਕਹਾਣੀ' (ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ) ਜਾਂ 'ਜੇਲ੍ਹ ਜੀਵਨ' (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ । 15

6. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ :—

(ੳ) ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ਇਕ ਵਾਦੁ ਚਰਚਾ ਹੈ—ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀਦਾ ਸੋ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਥੀਂ ਵਸੇਖ ਬੁਧ ਵਾਲੇ ਥੀਂ ਪੁਛਿ ਕੈ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰ ਲੈਣੀ । ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਹੇਤ ਚਰਚਾ ਹੈ—ਜੋ ਆਪਣੀ ਬੁਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਰ ਸੁਣਾਵਣਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਬੁਧ ਵਿੱਚ ਆਵੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਸੁਣ ਲੇਵਣਾ । ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਜੋ ਵਸੇਖ ਹੋਵੈ ਸੋ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਣਾ । ਜੈਸੇ ਏਕ ਦੀਪਕੁ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਦੂਜਾ ਦੀਪਕੁ ਜਗਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਨੋ ਕਾ ਅੰਧਕਾਰ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਕ ਦੀਪਕੁ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਚਾਂਦਨਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਅੰਧੇਰਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

(ਅ) ਹਰ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਵਾਦੀ, ਸੰਵਾਦੀ, ਅਨੁਵਾਦੀ ਤੇ ਵਿਵਾਦੀ ੪ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੁਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵਾਦੀ ਮੁੱਖ ਸੁਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ; ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁਰ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੰਵਾਦੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਸੁਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰੀ-ਸੁਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਵਾਦੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਅਨੁਵਾਦੀ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸੇਵਕ-ਸੁਰ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਵਾਦੀ ਸੁਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਰਾਗ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸੁਰ । ਇਹ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਵਰਜਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । 15

PCB
6157

MATHEMATICS **PAPER—A**

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Six* questions. All questions carry equal marks.

1. (*a*) Examine the nature of the roots of $2x^2+11x-20=0$ and find the value of m if $x^2-5x+4=m$ has equal roots.

(*b*) Find the condition that $x^2-px+q=0$ may have greater root positive and smaller negative.

2. (*a*) If α, β, be the roots of $lx^2+2mx+n=0$, find the value of $\alpha^2+\alpha\beta+\beta^2$.

(*b*) If α, β, be the roots of $3x^2-5x+7=0$, from the equation whose roots are $\frac{1}{\alpha}$ and $\frac{1}{\beta}$.

3. (*a*) Find the condition that the roots of $ax^2+2bx+c=0$ may be

(*i*) Reciprocal of each other, and

(*ii*) Equal in magnitude but opposite in sign.

(*b*) If 1, ω and ω^2 be the three cube roots of unity, find the value of $(3+3w+5\omega^2)^6-(2+6\omega+2\omega^2)^3$.

4. (*a*) Find the sum of n terms of an A.P. and show that if the first, second and the last terms be a, b, c, respectively, the sum of the series can be expressed as—

$$\frac{(b+c-2a)\ (a+c)}{2(b-a)}.$$

(*b*) Find three numbers in A.P. whose sum is 15 and the product is 45.

5. (*a*) The sum of the first 8 terms of a certain G.P. is equal to 82 times the sum of the first 4 terms, find the common ratio.

(*b*) The Harmonic Mean between two numbers is $3\frac{1}{8}$ and the Geometric Mean is 4, find the Arithemetic Mean.

6. Find the sum of any *two* of the following series:—

(*i*) $1+3+7+15+31+\ldots\ldots$ to n terms.

(*ii*) $\frac{1}{2\cdot3}+\frac{1}{3\cdot4}+\frac{1}{4\cdot5}+\ldots\ldots\ldots$ to infinity.

(*iii*) $1+3x+5x^2+7x^3+\ldots\ldots\ldots$ to infinity (x being numerically less than 1).

[*Turn over*

7. (*a*) State the Binomial Theorem for a positive integral index, and find the coefficient of x^7 in the expansion of $\left(x^2+\frac{1}{x}\right)^{11}$.

(*b*) Resolve any *one* of the following into partial fractions:—

(*i*) $\frac{x-2}{(x+2)(x-1)^2}$ (*ii*) $\frac{1+2x}{(x-1)(1+x^2)}$.

8. (*a*) Define logarithm of a number to a given base and show that $\log_a \frac{m}{n} = \log_a m - \log_a n$ and $x^n = a^{n \log_a x}$.

(*b*) Show that $7 \log_a \frac{10}{9} - 2 \log_a \frac{25}{24} + 3 \log_a \frac{81}{80} = \log_a 2$.

9. (*a*) Solve the equation $3^x \cdot 5^{2x+1} = 7^{x+5}$. (expressing the value of x upto three places of decimal).

(*b*) Find the greatest angle of the triangle, whose sides are 65, 56 and 33; find also from Log-Table the value of log tan b, where b is the smallest angle of the triangle.

PCB
6167

MATHEMATICS **PAPER—B**

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions are of the same value.

1. (*a*) Find the trigonometrical ratios of the angle $(180°-\theta)$ in terms of those of θ, where θ is an angle of any magnitude.
   (*b*) Write down the values of sin 30°, cos 120°, tan 150°, cot 225°, and sec. 390°.
   (*c*) Prove that $\cot\theta-\cot 2\theta=\operatorname{cosec} 2\theta$. 5,5,5

2. (*a*) Prove geometrically
   $$\sin(A-B)=\sin A\cos B-\cos A\sin B$$
   (*b*) Eliminate θ and ϕ from
   $$\tan\theta+\tan\phi=a;\ \cot\theta+\cot\phi=b;\ \text{and}\ \theta+\phi=\alpha$$ 5,10

3. (*a*) Prove that
   $$\cos P-\cos Q=2\ \sin\frac{P+Q}{2}\sin\frac{Q-P}{2}$$
   (*b*) Prove that
   $$\frac{2\sec A}{\sec A+1}=\sec^2\frac{A}{2}$$
   (*c*) Find the value of sin 18°. 5,5,5

4. (*a*) A person walking along a straight road observes that at two consecutive mile stones the angles of elevation of a hill in front of him are 30° and 45°. Find the height of the hill.
   (*b*) Draw the graph of cos x for x lying between 0° and 360°. Read from the graph the values of
   (*i*) cos 36°; and (*ii*) cos 120°. 7,8

5. (*a*) Find the general expression for all angles which have the same sine.
   (*b*) Solve $\tan^2\theta-(\sqrt{3}+1)\tan\theta+\sqrt{3}=0$
   (*c*) Find all the angles between 0° and 2π which satisfy the following two equations simultaneously:
   $$\sin\theta=\tfrac{1}{2},\ \tan\theta=\frac{1}{\sqrt{3}}.$$ 5,5,5

[*Turn over*

6. In any triangle ABC, prove the following:—

(*a*) $a=b \cos C+c \cos B$

(*b*) $\tan\frac{A}{2}=\sqrt{\frac{(s-b)(s-c)}{s(s-a)}}$

(*c*) $a(b \cos C-c \cos B)=b^2-c^2$. 5,5,5

7. With the usual notation, prove that in any triangle ABC

(*a*) $R=\frac{a}{2 \sin A}$

(*b*) $r_1 r_2+r_2 r_3+r_3 r_1=s^2$

(*c*) $\frac{1}{bc}+\frac{1}{ca}+\frac{1}{ab}=\frac{1}{2Rr}$. 5,5,5

8. (*a*) If $A+B+C=\pi$, prove that $\sin 2A+\sin 2B+\sin 2C=4 \sin A \sin B \sin C$.

(*b*) Find the maximum value of $3 \sin \theta+4 \cos \theta$.

(*c*) Given $\sin \theta=\frac{a}{b}$, where θ is a positive acute angle, find $\cos \theta$ and $\tan \theta$. 5,5,5

PCB
6177

HISTORY

PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Briefly discuss the achievements of Ashoka.

2. Explain the causes of the downfall of the Mauryan Empire.

3. Describe briefly the administration of Chandragupta Bikramaditya.

4. Trace the development of Indian art and architecture under the Guptas.

5. Discuss briefly any *two* of the following:—
   (*a*) Magasthenes account of the reign of Chandragupta Maurya.
   (*b*) Influence of Greek culture in India.
   (*c*) Mihiragula, the Hun King.
   (*d*) Rashtrakuta Kings.

6. Describe briefly the character and achievements of Harsha Vardhan.

7. Who were the Chalukyas? Discuss the causes of their rise.

8. Describe briefly the social and political condition of India under the Rajputs.

9. Discuss the impact of Indian culture on South East Asia.

10. Write short notes on any *three* of the following:—
    (*i*) Ashokan edicts.
    (*ii*) Fa-Hien.
    (*iii*) Sarnath
    (*iv*) Patliputra.
    (*v*) Law of Manu.
    (*vi*) Sati system.

PCB
6187

HISTORY PAPER—B

(Indian History from 1000 to 1526 A.D.)

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Analyse the consequences of the Arab occupation of Sind. Why it did not prove permanent?

2. Write a note on the character and achievements of Muhammad of Ghor.

3. "A great warrior, ruler and statesman, who saved the Muslim State in India from extinction at a critical juncture, Balban will ever remain a great figure in Medieval Indian History". Explain.

4. "Alauddin, like Napoleon, found in cheap bread the supeme *talisman* of statesmanship". Comment.

5. "Muhammad Tughlaq has been more sinned against than sinning". Discuss.

6. Write a note on the administration of Firuz Tughlaq.

7. What were the causes for the rapid disappearance of the dynas-ties during your period?

8. What steps were taken by the Delhi Sultans to meet the Mongol meance?

9. Discuss the role of the Bhakti movement in the cultural synthesis of India.

10. Explain the consequences of the First Battle of Panipat.

PCB
6207

ECONOMICS

PAPER—B

Maximum Marks—75

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Attempt *Five* questions only. All questions carry equal marks.

1. Discuss the part played by the existence of coal and iron deposits in the industrialisation of the country.

2. Discuss the measures of population control in India.

3. What is cooperative farming? Does it offer solution to fragmentation and existence of uneconomic holdings in India?

4. Discuss the growth of sugar industry in India.

5. Discuss the effects of railways on Indian economy.

6. The State Bank of India occupies a special position apart from the other joint-stock banks. Discuss.

7. Discuss the main items of expenditrue of the central government on revenue account.

8. Discuss the sources of revenue of the state of Jammu and Kashmir.

9. Discuss the achievements of the second five year plan.

10. Write short notes on any *three* of the following:—
    (*i*) Importance of agriculture in Indian economic life.
    (*ii*) Economic holding
    (*iii*) Indigenous Bankers
    (*iv*) Village Industries
    (*v*) Importance of irrigation.

PCB
6217
PHILOSOPHY PAPER A

Maximum marks 75 Time allowed 3 hours

Note: Attempt five questions only. All questions carry equal marks.

1. Which of the various methods of Psychology are most useful? Give reasons in support of your answer.

2. Explain the functions of sensory nerves, motor nerves and nerve cells.

3. Give a brief description of the sensation of touch. Which of the parts of the body are most susceptible to the sensation of touch.

4. Discuss critically the Gestalt Theory of Perception.

5. What do you understand by modes of mind?

6. Discuss critically James-Lange Theory of Emotions.

7. What is attention? Explain the relation between interest and attention.

8. Write short notes on any two of the following :-

(a) Division of Attention;
(b) Subjective Consciousness;
(c) Illusion;
(d) Sensory nerves.

PCB
6227

PHILOSOPHY

PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. What are the different kinds of Imitation? Discuss its importance in the child development.

2. What do you understand by the Association of Ideas? Describe the different principles of Association of Ideas.

3. How does Perception take place? In what sense can we say that all Perception is Apperception?

4. What do you mean by the term Instinct? How are the Instincts developed and modified in a person?

5. How will you differentiate between Memory and Imagination? Give a brief account of the conditions that are favourable to Memorization.

6. Give a brief account of the Spearman's Two Factor Theory of Intelligence. Describe the various tests of Intelligence.

7. Differentiate between; (*a*) Movement and Action; (*b*) Reflex Action and Voluntary Action.

8. What are Emotions? What part do they play in the formation of Sentiments?

9. Write short notes on any *three*:—
   (*a*) Animal Learning.
   (*b*) Dreams.
   (*c*) Rote Memory.
   (*d*) Verbal Tests.
   (*e*) I.Q.

6237

CIVICS PAPER A

Maximum marks 75

Time allowed 3 hours

Note: Attempt any five questions. All questions carry equal marks.

1. Define Civics. Briefly discuss its subject matter.
2. Explain how Civics is related to Political Science and Sociology.
3. Define a State. What are its essential elements?
4. What are the main organs of Government? Describe briefly the functions of any two organs.
5. Distinguish between a rigid and a flexible Constitution. Give illustrations and also the merits and demerits of the flexible system.
6. Define Democracy and give out its merits and demerits.
7. How would you distinguish between unitary and federal systems of Governments. Give illustrations.
8. What do you understand by the terms liberty and equality? Are the two terms opposite to each other?
9. "An alert public opinion is the first essential of democracy". Discuss.
10. Write notes on any two of the following :-
    (a) Presidential system of Government;
    (b) Society;
    (c) Government;
    (d) Written Constitution.

-----0-----

PCB
6247

CIVICS

PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Answer any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Is the Constitution of India unitary or federal? Give reasons for your answer.

2. Briefly refer to and explain any *three* fundamental rights or Directive principles of state policy contained in the Indian Constitution.

3. Write short notes on any *three* of the following:—
   (*a*) Chairman of Rajya Sabha
   (*b*) Speaker of a State Legislative Assembly
   (*c*) Governor of a State in India.
   (*d*) General Assembly of U.N.O.
   (*e*) Chief Minister of a State in India.

4. Briefly describe how a bill becomes law in a State legislature in India.

5. Carefully examine the Constitutional relationship of the Union Council of Ministers in regard to (*a*) President and (*b*) Parliament.

6. Write a short essay on the President of India.

7. Write a short essay on the Indian Parliament.

8. Mention and briefly describe the principal organs of U.N.O.

PCB
6257

HOME SCIENCE | PAPER—A | **(Humanities)**

Maximum Marks—40 | *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Answer any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. What main points should be kept in mind while building a house? 8

2. Write a short essay on the heating and cooling of rooms. 8

3. Describe the usual equipment needed for the cleaning of a house. 8

4. (*a*) What considerations will a wise housewife keep in mind while planning household budget?
   (*b*) How can a house-wife supplement the family income without taking up a regular wholetime job? 4,4

5. What are the methods of preparing washing soap? Describe any one of these. 8

6. How will you wash and finish and what precautions will you take while washing the following:—
   (*i*) A coloured embroidered cotton table-cloth.
   (*ii*) A white silk sari. 8

7. Write short notes on any *two* of the following:—
   (*i*) Cleaning of silver ware and glass panes.
   (*ii*) Prevention and destruction of flies in the house.
   (*iii*) Importance of the study of House-wifery. 8

PCB
6267

HOME SCIENCE

PAPER—B
(Humanities)

Maximum Marks—40 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Four* questions. All questions carry equal marks.

1. What is Pancreas? Describe briefly its functions.
2. Describe the structure of the human heart with the help of a diagram. Explain its working.
3. What is Hygiene and what do you gain by its study? What can be the result of improved hygenic conditions.
4. What are the important communicable diseases? Describe the mode of transmission and prevention of one of them.
5. What are the essentials of a perfect diet? How would you cook the following articles of food so as to preserve their nutrients:
   (*i*) Meat;
   (*ii*) Vegetables.

PCB
6277

EDUCATION PAPER—A

Maximum Marks—80 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Answer any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Why family and cinema are called agencies of Education? In what way can the teacher make use of these in child education?

2. In what way does environment play an important part in the educational development of the child?

3. How are heredity and environment connected with each other?

4. What is the relation between attention and interest? How are these both important in the educational process?

5. Write short notes on:—
   Sympathy; Suggestion.

6. How does the child form habits? How can the teacher help him to form good habits?

7. How can the need of immitation in children be made use of by the teacher in their educational development.

8. Why is play an important factor in the Educational progress of the child? What use can be made of this need of the child?

PCB
6287

EDUCATION

PAPER—B

Maximum Marks—70

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Discuss the effects of sleep and rest on child's physical growth and development.

2. What do you understand by fatigue? Discuss its causes and suggest remedies.

3. What do you understand by the term "mixed diet" and "perfect diet"? Discuss the essentials of a good diet.

4. What are the important infectious diseases? How may they be conveyed to a healthy person?

5. What do you understand by malnutrition? How to detect it and what are its remedies?

6. What do you understand by respiration and what is its use? What are the organs of respiration?

7. What organs of the human body are involved in the process of digestion? Mention the special functions of each.

8. Write short notes on any *two* of the following:—
   (*a*) Nervous system.
   (*b*) Vitamins and their uses.
   (*c*) Training of sense-organs.
   (*d*) Effects of air and light on physical growth and development of children.

PCB
6297

INDIAN MUSIC PAPER—Theory

Maximum Marks—60 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Answer any *Five* of the following questions. All of them carry equal marks.

1. Give the full introduction of any Uttar Raga of your course and mention that why it is sung in the morning.

2. Define Jati and explain its importance in the field of Ragas.

3. Write a note on the singing procedure of a Dhrupad song and explain that how it differs from a Khyal song.

4. Compare the following:—
Saptak—Thata.
Tala—Tali.
Geet—Gata.

5. Write any *two* Talas of your course in Notation system.

6. Mention the best contribution of Swami Haridas towards the evolution of Indian Music.

7. Mention the names of some important disciples of Pt. Vishnu Digamber and explain that why they are so important.

PCB
6307

PHYSICS PAPER—A

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:— (*i*) Attempt *Six* questions only, at least *two* questions from each Section. Medical group candidates shall attempt only *one* question from Section III, other candidates shall not attempt any question from Section III.

(*ii*) Candidates are advised to write Medical or Non-Medical as the case may be on the title page of the answer-book.

(*iii*) Fresh question to start from fresh page.

(*iv*) Log-tables may be asked for, if needed.

Section I

1. (*a*) Derive the following equations of motion:

$S = ut + \frac{1}{2} at^2$

$s\ n\text{th} = U + \frac{a}{2}(2n-1)$

(*b*) A body moves from rest with constant acceleration of 8 meters per sec. per sec.

Find (*i*) The instantaneous speed *v* at the end of five seconds; (*ii*) the average speed *v* for the 5 second interval; (*iii*) the distance *s* covered in five seconds from rest. 2,3,3

2. How are the Mechanical advantage, efficiency and the Velocity ratio of a machine related? Derive an expression for the mechanical advantage of a Jack screw. 3,5

3. (*a*) Derive an expression for the Kinetic energy of a body.

(*b*) A mass of 100 gm. is allowed to fall freely under the action of gravity. What is the force which acts upon it? Determine the Kinetic energy which the body possesses after ten seconds. 4,4

4. (*a*) State and explain the laws of parallel forces.

(*b*) An inclined plane is 15 ft. long and 3 ft. high. (*i*) What force *f* parallel to the plane is required to slide a 200 lb. box up the plane if friction is neglected. (*ii*) Find the actual mechanical advantage and efficiency if a 64 lb. force is required to slide a 200 lb. box up the plane. 4,4

[*Turn over*

5. (*a*) Prove that perfect exhaustion is impossible with a simple mechanical air pump.

(*b*) An elastic rod 12·5 ft. long and 0·25 square in. in cross section stretches 0·03 in. when a 700 lb. wt. is hung on it. Find the Stress, Strain and Young's Modulus of the material of the rod. 4,4

Section II

6. (*a*) Determine the resulting temperature, *t*, when 150 gm. of ice at zero deg. cen. are mixed with 300 gm. of water at 50 deg. centigrade.

(*b*) Prove that the coefficient of cubical expansion is three times the coefficient of linear expansion of a body. 5,4

7. (*a*) Prove that $\gamma_r = \gamma_a + g$

(*b*) What amount of heat is required to evaporate away 10 gm. of ice at minus ten degree centigrade? S of ice is ·5, L of ice 80 cal., L of steam is 540 calories. 6,2

8. (*a*) Describe the construction and working of Bunsen's Ice calorimeter. What are its main advantages?

(*b*) 10 gm. of a substance at 100 deg. cen. were put into the inner tube of Bunsen's ice calorimeter. The column of liquid in the capillary tube of one square mm. moved through 4 cm. length. Determine the specific heat of substance. One gm. of ice when melted decreases in volume by ·09 cc. 4,4

9. Explain Mechanical equivalent of heat and describe Joule's method for its determination. Discuss the sources of error, if any. 2,4,2

10. (*a*) Prove that $V = n\lambda$.

(*b*) Find the number of vibrations which a tuning fork of frequency 512 must make before the sound is heard at a distance of 200 ft. Velocity of sound in air may be taken as 1100 ft./sec. 4,4

11. (*i*) Discuss the influence of (*a*) Moisture; (*b*) Density; (*c*) Pressure; (*d*) Temperature on the velocity of sound.

(*ii*) A body vibrating with a certain frequency sends waves 15 cm. long through a medium A and 20 cm. long through the medium B, the velocity of waves in A is 120 cm./sec., find the velocity in B. 1,1,1,3,2

Section III

12. Find the value of tan $15°$.
Prove the relation: $\cos(A-B) = \cos A \cos B + \sin A \sin B$ 3,5

13. Derive the equation of a straight line in the intercept form.
Prove that $\sin(A-B) = \sin A \cos B - \cos A \sin B$. 4,4

(Donot forget to mention units particularly in numericals.)

PCB
6317

PHYSICS

PAPER—B

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt *Six* questions in all; atleast *two* questions from Part A and *one* each from Parts B and C. For maximum marks Q. 5 and Q. 11 should be attempted.

Part A

1. (*a*) Distinguish between real and virtual images. State the properties of the image formed by a plane mirror. Why does a plane mirror show the pocket on the left side of your coat to be on the right side?

   (*b*) Describe a Kaleidoscope showing the arrangement of mirrors in it. Explain its action and uses. 4,4

2. Derive the mirror formula for a convex spherical mirror, stating clearly the assumptions made and conventions used.

   An object 6 cm. in length is placed at a distance of 40 cm. in front of a convex mirror of radius of curvature 20 cm. Find the distance of the image from the mirror and the size of the image.

   Is the image behind the mirror or in front of it and is it real or virtual? 4,4

3. Define principal axis, optical centre, focal length and conjugate foci of a spherical lens with the help of sketches.

   At what distance must an object be placed from a convex lens of power 4 dioptres to obtain a virtual image 3 times the size of the object. 4,4

4. Describe a Galilean telescope and explain its action. Define and state its magnifying power.

   Compare and contrast it with an astronomical telescope. 5,3

5. With a neat sketch, explain the principle of Fizeau's method for determining the velocity of light.

   In Fizeau's experiment the wheel used had 500 teeth and 500 spaces. The first eclipse occurred when the wheel reached

[*Turn over*

speed of $\frac{50}{3}$ revolutions per second. Calculate the velocity of light, the distant between the wheel and the distance mirror being 8·97 Kilometres.

What is the correct value of the velocity in miles per second? 5,3,1

Part B

6. Define magnetic intensity. What is its unit of measurement? Is it a scaler or a vector quantity?

Obtain an expression for the intensity due to a bar magnet at any point on its axis.

A short magnet of moment 1000 units gives a neutral point on its axis at a distance of 20 cm. from it. What is the value of 'H' at that place? 5,3

7. (*a*) State the law of force between magnetic poles; hence define a unit pole.

(*b*) Show that when a suspended magnet is acted upon by two uniform fields H and F at right angles to each other it comes to rest making an angle θ with the direction of H given by the relation, $F=H \tan \theta$. 3,5

8. Define electric intensity and potential at a point. In what units are they measured?

Obtain an expression for the electrical potential due to a charge Q at a distance r from it. 3,5

Part C

9. Derive an expression for the magnetic field at the centre of a circular coil of radius r having n turns when current c is passed through it.

Calculate the magnetic field produced at the centre of a coil of wire consisting of 500 turns, each of radius 11 cm. when carrying a current of (*a*) ·028 e. m. units; (*b*) 0·30 ampere. 3,5

10. Define 'specific resistance' of a material. Name the factors on which its value depends. Give its units of measurement. Find an expression for the total resistance of a number of resistances connected in parallel.

The two terminals of a galvanometer of resistance 20 ohms are connected by a short wire of resistance 0·2 ohm. What is the combined resistance? 3,3,2

11. What are the factors upon which the heating effect of electric current depends? State the law connected with it.

An electric heater is marked '1500 Watts-220 volts'. How much current will pass through the heater? How long will it take to heat 1·5 litres of water from 15°C to 95°C.

[1 calorie=4·2 Joules]. 4,5

12. Draw circuit diagrams, label the various parts and explain working of:—

(*a*) An electric bell which can be operated from three different rooms.

(*b*) Lighting circuit for a house of two wings providing two light points and one plug point for each wing. 4,4

PCB
6327

CHEMISTRY

PAPER—A

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt *Six* questions in all. Question No. **12** is compulsory. Give equations wherever necessary.

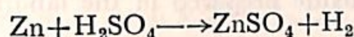
1. (*a*) State and illustrate the following laws:—

   (*i*) Law of multiple proportions;

   (*ii*) Law of constant proportions.

   (*b*) An element forms two Oxides, containing 53·33% and 36·36% Oxygen respectively. Show that these figures are in agreement with the Law of multiple proportions. 8

2. (*a*) State all that is implied by the following equation. Mention its limitations.

$$Zn + H_2SO_4 \longrightarrow ZnSO_4 + H_2$$

   (*b*) How much Zinc is required to liberate 448 c.c. of hydrogen at N.T.P. from dilute Sulphuric acid? (Zn=65·5) 8

3. (*a*) State Dalton's law of partial pressures. How is the law applicable to moist gases?

   (*b*) 1·22 gms. of a gas measured over water at 15°C and a pressure of 774 m.m. of mercury occupied 900 c.c. Calculate the volume of dry gas at N.T.P.

   (Aqueous tension at 15°C=14 mm.) 8

4. (*a*) Explain the terms:—Proton, neutron, electron and nuclear charge. How are atomic weight and atomic number of an atom related to its structure?

   (*b*) The nuclei of two atoms A and B contain 11 protons and 12 neutrons and 6 protons and 6 neutrons respectively. What should be their atomic weight and atomic numbers? 8

5. (*a*) State Avogadro's hypothesis. With its help deduce the relationship between:—

   (*i*) Molecular weight and vapour density of a gas.

   (*ii*) Weight and volume of a gas.

[*Turn over*

(*b*) A certain weight of a gas occupies a volume of 4·0 litres at 22°C and 760 mm. pressure. Calculate its weight. (Gram. molecular-weight of the gas=44·8). 8

6. Describe one method of preparation of Ozone in the laboratory. Give equations of its reactions with:—
   (*a*) A solution of Potassium iodide;
   (*b*) A solution of Hydrogen sulphide;
   (*c*) Ethylene;
   (*d*) Mercury.

   How has the formula of Ozone been determined? 8

7. Describe with sketch a method of manufacture of Bromine from sea-water. What are the main impurities in Bromine and how are they removed? How does it react with:—
   (*a*) A solution of Sulphur di-oxide ;
   (*b*) A solution of Potassium iodide. 8

8. How is sulphurdi-oxide prepared in the laboratory? What is its action on:—
   (*a*) Acidified Potassium dichromate;
   (*b*) Acidified Potassium permangnate;
   (*c*) Iodine solution;
   (*d*) Ferric chloride solution.

   How is its composition determined? 8

9. Describe with a neat sketch Birkland and Eyde process of manufacture of Nitric acid from air. How will you obtain from nitric acid (*a*) nitric oxide; (*b*) nitrogen peroxide? Give its action on Carbon and Phosphorus. 8

10. How is Phosphine prepared in the laboratory? Explain with equations:—
   (*a*) burning of Phosphine in air.
   (*b*) burning of Phosphine in chlorine.
   (*c*) decomposition of Phosphine by electric current.

   Give two chemical tests to distinguish it from ammonia. Mention its two uses. 8

11. State giving equations what happens when:—
   (*a*) a solution of Hydrogen peroxide is added to an acidified solution of potassium permangnate.
   (*b*) Hydrogen-sulphide is bubbled through an acidified solution of copper sulphate.

(c) Iodine solution is put to a solution of sodium thio-sulphate.
(d) Conc. Hydrochloric acid is heated with Manganese di-oxide.
(e) Ammonia is passed through Ferric Chloride solution.
(f) Conc. Sulphuric acid is heated with Formic acid.
(g) Chlorine gas is passed through a cold solution of caustic soda.
(h) Burning Magnesium is put in a jar of carbon di-oxide. 8

12. Fill up the blanks:—
(a) The actual number of——of various elements present in one molecule of the compound expresses its——
(b) ——states that the volume of a given mass of a gas is directly proportional to its——at constant pressure.
(c) The normal temperature is——, while the normal pressure is——.
(d) The unit of chemical action is——while the unit of independent existence is——.
(e) The valency of X in X_3PO_4 is——while its valency in Al_2X_3 is——.
(f) When——gas is passed through——milkiness is produced due to the formation of insoluble calcium carbonate.
(g) White Phosphorus can be converted into red Phosphorus by heating to a temperature of——in presence of—— as catalyst in an inert atmosphere.
(h) Ammonia cannot be dried over——as it neutralises to form——.
(i) ——is used as a contact catalyst in the manufacture of——.
(j) Chlorine bleaches by——but sulphur di-oxide bleaches by——. 10

PCB
6337

CHEMISTRY PAPER—B

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Six* questions.

1. Discuss with equations the changes that occur when:—
   (*a*) Carbon Dioxide is passed into Ammonical Brine.
   (*b*) Action of Acetic Acid on Lead.
   (*c*) Action of heat on Ferrous Sulphate.
   (*d*) Zinc Sulphate is added to a solution of Sodium Hydroxide. 2,2,2,2

2. (*a*) Define equivalent weight of an Element. Describe any one of the methods in detail for the determination of the Chemical Equivalent of metal. 1,3
   (*b*) Two cells, one containing Silver Nitrate and the other Copper Sulphate were placed in the same electric current. It was found that 0·36 gm. of silver was deposited at the same time as 0·106 gm. of Copper. Calculate the Equivalent weight of Copper. [Equivalent weight of silver=108] 5

3. (*a*) State Dulong and Petit's Law and discuss its importance in the determination of Atomic weights. 1,3
   (*b*) The chloride of a metal M is found to have 20·4% of the metal. Specific Heat of the metal is 0·231. Find the Atomic weight of the element. 4

4. Describe the influence of pressure, temperature or concentration on reversible reactions in equilibrium. Discuss the principle which govern these changes. 8

5. Give five important methods for the preparation of salts. Credit will be given wherever suitable examples are there with the methods. 8

6. How would you distinguish between the following:—
   (*a*) A Nitrite and a Nitrate.
   (*b*) Ferrous and Ferric.
   (*c*) Sodium and Ammonium. 3,2½,2½

[*Turn over*

7. Give the preparation, properties and uses of any *two* of the following:—

(*a*) Quick lime

(*b*) Blue Vitriol

(*c*) Ferrous Ammonium Sulphate. 2,1,1 (each)

8. Describe in detail the extraction of Copper in pure state from Copper Pyrites. What is the action of mineral acids on it? 5,3

9. How is Caustic Soda obtained by Castner-Kellner Cell? Give its uses. 8

10. Discuss the action of the following on Lead:—

(*a*) Action of Air; (*b*) Action of water; (*c*) Action of sulphur; (*d*) Action of Halogens; (*e*) Action of Nitric Acid. 8

11. Write a short essay on Electro-plating. 8

12. Write short notes on:—

(*a*) Gram Molecular volume

(*b*) Law of Isomorphism

(*c*) Basicity of Acids. 3,3,2

PCB
6347

BIOLOGY PAPER—A (**Botany**)

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

N. B.—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Write an essay on Vegetative Propagation in plants.

2. Describe in detail the germination of a pea seed and of a maize grain pointing out the main features of difference.

3. How would you differentiate between each of the following pairs of plant organs :—
   (*a*) Stem Tuber and Root Tuber.
   (*b*) Stem Tendril and Leaf Tendril.
   (*c*) Compound Leaf and a Branch with Simple Leaves?
   Give neatly labelled diagrams to illustrate your answer.

4. Describe the chief characters of the family Liliaceae. Give the Floral Formula and Floral Diagram of Allium.

5. Write short notes on the following giving labelled diagrams where possible:—
   (*a*) Placentation.
   (*b*) Stipules.
   (*c*) Chromosome.
   (*d*) Rotation of Crops.
   (*e*) Bud.

6. Compare and contrast the modes of Nutrition and Reproduction of Mucor with those of Spirogyra.

7. What is the importance of Pollination? Describe the main contrivances for ensuring Cross Pollination in plants.

8. Define Plasmolysis. Mention the various states of water in the soil. Describe a simple experiment to demonstrate Root Pressure in plants.

PCB
6357

BIOLOGY | PAPER—B (**Zoology**)

Maximum Marks—50 | *Time Allowed*—3 *hours*

Note :—Answer any *Five* questions. All questions carry equal marks. Illustrate your answers with suitable diagrams.

1. Describe the structure of a typical animal cell. What the functions of a nucleus in a cell?

2. Draw a labelled diagram of any *one* of the following:—
   (*a*) L. S. Heart of Frog
   (*b*) T. S. Stomach of frog
   (*c*) *Amoeba proteus* showing its structure.

3. Describe the organs of reproduction in *Pheretima* sp. (Earthworm).

4. Give an account of the life history of *Bombyx* sp. (Silk moth).

5. What is meant by respiration? Explain the various methods by which frog respires.

6. Give briefly the distinguishing features of fishes, amphibians and reptiles. Give two examples of each group.

7. Describe the functional anatomy of eye of sheep.

8. Write short notes on any *four* of the following:—
   (*a*) Amoeba as an immortal organism,
   (*b*) Cocoon formation in Earthworm,
   (*c*) Tadpole larva,
   (*d*) Hibernation,
   (*e*) Ferments,
   (*f*) Ventricles of brain of frog,
   (*g*) Blood of frog.

PCB
6367

GEOGRAPHY

PAPER—A

Maximum Marks—50

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Explain the seasonal variations in the lengths of days and nights over the globe. Illustrate your answer with diagrams.

2. Explain with the help of diagrams the arguments which prove that the earth is spherical in shape.

3. What are metamorphic rocks? Explain the formation of metamorphic rocks and give examples.

4. Describe the weathering and transportation work of winds.

5. Give a brief account of the Gulf stream and point out its influence on the climate of the adjoining countries.

6. Mention and show on an outline map the principal lakes of either North America or Asia and briefly point out their economic importance.

7. Give a brief account of the factors which affect the climate of a country.

8. Explain the term "Lapse Rate" and give a brief account of the vertical distribution of temperature.

9. Write short notes on any *four* of the following:—
   (*a*) Meridians of longitude
   (*b*) Arctic and antarctic circles
   (*c*) Rift Valleys
   (*d*) Dykes
   (*e*) Thermal equator
   (*f*) Orographic rainfall.

PCB
6377

GEOGRAPHY PAPER—B

Maximum Marks—50 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt *Five* questions only, selecting at least *two* from each Section. All questions carry equal marks.

Section A

1. Describe the geographical factors which influence the climate of Jammu and Kashmir.

2. What type of natural vegetation is found in Jammu and Kashmir? Name the industries of the State which depend upon forests for raw material

3. State briefly some of the geographical factors which do not favour the development of the means of communication in Jammu and Kashmir State.

4. Give a brief geographical account of the Equatorial region with particular reference to the climate, natural vegetation and economic activities of man.

5. What are the characteristic features of the Mediterranean region? Why are these areas found on the western margins of the continents?

Section B

6 Describe the relief of the Himalayas. Illustrate your answer with a sketch map.

7. What type of forests are available in Inida? How is climate responsible for their present distribution?

8. Under what geographical conditions wheat and cotton are produced in India?
   Indicate the places where these crops are grown.

9. Give a brief account of the Geographical factors which favour the development of hydel power in North-West India.

PCB
6387

GEOLOGY

PAPER—A

Maximum Marks—100

Time Allowed—3 *hours*

Note:—(*a*) All questions carry equal marks.
(*b*) Giving neat diagrams wherever necessary, answer *five* questions only.

1. Explain with the help of neat diagrams how springs are formed.

2. Explain the work done by valley glaciers. Name some glaciated valleys of India.

3. How are river terraces formed? In which stage of the river they are found? Give Indian examples.

4. Explain any *five* terms:—fold, dip of a bed, strike of a bed, anticline, axial plane, limb of a fold.

5. What is a fault? How are they produced? Explain simple types of faults.

6. Write notes on any *four* of the following:—
(*a*) attrition (*b*) moraines (*c*) hydraulic action (*d*) alluvial cone (*e*) pot-holes (*f*) onion weathering.

7. Write what you know about marine erosion.

8. Describe the products of eruption. Have you seen a volcanic rock in Kashmir? If so where and what rock?

PCB
6397

GEOLOGY

PAPER—B

Maximum Marks—50

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Any *Five* questions to be answered. All carry equal marks.

1. Enumerate the Physical properties that are essential to identify a mineral. Give suitable examples.

2. Write short notes on:—
Plane of symmetry, Interfacial angle, Cube, Basal Pinacoid.

3. How will you distinguish between:—
   (*a*) Quartzite and Marble;
   (*b*) Shale and sandstone;
   (*c*) Granite and syenite.

4. Give the Physical subdivisions of India and their important characteristics.

5. Give the subdivisions of the Cainozoic Era and their distribution in India.

6. What is an ore? Describe the important ores of Iron.

7. Describe any *three* fossils of the Palaeozoic era.

8. What are the bases of correlating sedimentary rocks?

PCB
6407

ELEMENTS OF COMMERCE AND BOOK-KEEPING

PAPER—A

Maximum Marks—75

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. What are the different methods of despatching goods by rail? Mention the important documents that are used in this connection.

2. What are the characteristics of a Sole Trading Business? Give its merits and demerits.

3. What is an Invoice? Prepare an invoice with imaginary figures.

4. Distinguish between copying and multiplication of letters. Describe the method of copying with the help of a rotary copier.

5. What are the various methods of filing letters used in big business houses? Discuss in brief.

6. Write a suitable letter to an old customer from whom no order has been received for a considerable time.

7. What is the difference between coded and cypher telegrams? Explain with illustration.

8. What is a Certificate of Posting? How it is obtained? What are its advantages?

9. Explain the difference between a Bill of Exchange and a Promissory Note. Which is better from the point of view of negotiability? Explain carefully.

10. What is a Bank Draft? What are its advantages? How it is obtained by a Businessman?

PCB
6417

ELEMENTS OF COMMERCE AND BOOK KEEPING

PAPER—B

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note :—Attempt *Five* questions only. Question No. **1** is compulsory and carries 19 marks. All other questions are of equal value.

1. The following is the Trial Balance of Mr. Kalekar as on 31st December, 1962:—

Dr. Balances	*Rs.*	*Dr. Balances (contd.)*	*Rs.*
Purchases	30,000	Commission	750
Stock (1-6-62)	13,350	Bad Debts	300
Plant	10,500	Cash	75
Fixtures	700	Drawings A/c.	1,500
Carriage	750		
Salaries & Wages.	22,500	*Cr. Balances :—*	
Travelling Expenses	4,875	Capital A/c.	30,000
Rent, Rates, etc.	975	Sales	75,000
Bills Receivable	1,500	Trade Creditors	2,200
Trade Debtors	12,000	Wages Owing	450
Discount off sales	1,875	Discount off purchases	750
Bank	6,750		

The stock at the end of the year amounted to Rs. 13,950. Prepare Trading, Profit and Loss Accounts and Balance Sheet.

2. Enter the following transactions of Mr. Ram Chandra's business in proper books:—

1963			Rs. P.
April	1	Commenced business with cash	3,000·00
,,	2	Paid into bank	2,500·00
,,	2	Bought of Roshan Lal : 60 pcs. long cloth @ Rs. 12/- 50 pcs. shirting @ Rs. 11/-	
,,	5	Bought goods at auction for cash	440·00
,,	6	Sold goods to Ram Singh : 20 pcs. long cloth @ Rs. 14/- 10 pcs. shirting @ Rs. 12/-	

[*Turn over*

1963			Rs. P.
April	8	Received from Ram Singh cash	380·00
		Allowed him discount	20·00
,,	9	Cash sales upto this date	560·00
,,	10	Withdrew from bank	1,000·00
,,	10	Paid for stationery	12·50
,,	12	Bought of Shanti Prakash :	
		10 pcs. velvet @ Rs. 40/-	
		40 pcs. drill @ Rs. 20/-	
		40 pcs. long cloth @ Rs. 10/-	
,,	15	Paid Roshan Lal cash	760·00
		He allowed me discount	10·00
,,	17	Sold to Daya Shanker :	
		5 pcs. drill @ Rs. 22/-	
		2 pcs. velvet @ Rs. 50/-	
,,	18	Received from Daya Shanker cash	185·50
		Allowed him discount	14·50
,,	19	Ram Singh bought from me :	
		6 pcs. drill @ Rs. 22/-	
		5 pcs. velvet @ Rs. 49/-	
,,	20	Bought of Roshan Lal :	
		35 pcs. long cloth @ Rs. 10/-	
		25 pcs. shirting @ Rs. 11/-	
,,	20	Sold to Bhagwan Dass :	
		1 pc. long cloth @ Rs. 14/-	
		1 pc. shirting @ Rs. 12/-	
		1 pc. drill @ Rs. 22/-	
,,	21	Paid Shanti Prakash cash	950·00
		Discount allowed	50·00
,,	22	Paid Roshan Lal on account	25·00
,,	23	Received from Bhagwan Das on account	20·00
,,	24	Bought of Ram Swaroop	
		10 pcs. velvet @ Rs. 40/-	
,,	25	Paid Ram Swaroop cash	195·60
		He allowed me discount	4·40

3. On 31st August my cash book shows a bank overdraft of Rs. 36,598. A comparison of the entries with the bank Pass Book reveals the following:—

(i) Out of cheques drawn in the last week of August those for Rs. 2,800 were presented for payment in the 1st week of September. A cheque of Rs. 30 was not presented at all.

(*ii*) Cash and cheques totalling Rs. 2,750 were deposited in the bank on 30th August, out of which cheques of Rs. 1,100 were cleared in September.

(*iii*) A sum of Rs. 50 deposited in the bank in the month of July was credited in the Pass Book as Rs. 15 only.

(*iv*) A cheque for Rs. 60 drawn by a partner for private expenses was not passed through the Cash Book.

(*v*) The bank debited my account with interest and commission on collection of cheques amounting to Rs. 19·75 p. only.

Prepare bank reconciliation statement.

4. On 1st January, A draws on B at three months for Rs. 1,000 and agrees that the proceeds of the bill should be shared equally. He discounts the acceptance with the Lucknow Bank Ltd., receiving Rs. 990/- in cash of which he hands B Rs. 495/-. On 31st March, in order to provide the funds to meet the bill, B draws on A for Rs. 1,100 at three months and discounts the acceptance, receiving Rs. 1,090 in cash and hands Rs. 44/- to A. On 29th June, A becomes insolvent and B has to meet both the bills. On 1st October, a first and final dividend of 50 n.P. in the rupee is received by B out of A's estate. Give journal entries to record the above transactions in B's books.

5. In taking out of a Trial Balance, a book-keeper finds that the total of the credit side exceeds that of the debit side by Rs. 424·25 p. He places the difference to a suspense A/c. which is carried forward. Next year, the following mistakes are discovered:—

(*i*) An item of Rs. 53/- has been debited to a personal account of Rs. 35/-.

(*ii*) A sum of Rs. 400/- written off as depreciation on machinery was not debited to the Depreciation A/c.

(*iii*) A discount of Rs. 12·53 p. allowed to a customer, has been credited in his account as Rs. 8·78 p.

(*iv*) The total of the Purchases Book was added Rs. 10 short.

Give the correcting entries and prepare a Suspense A/c. State also the ultimate effect of these correcting entries on the Profit and Loss Account.

6. Define Book-Keeping. What is the utility of maintaining the books of accounts according to Double Entry System? What are the main principles followed in it?

7. What is the importance of making a Trial Balance in Book-Keeping? What steps should be taken to discover the errors when a Trial Balance does not agree?

8. What are Personal Accounts, Real Accounts and Nominal Accounts? Classify the following Ledger Accounts:—

(*a*) Capital A/c.

(*b*) Goodwill A/c.

(*c*) Discount A/c.

(*d*) Furniture A/c.

(*e*) P. Sharan & Co.

(*f*) Loan A/c.

(*g*) Goods A/c.

(*h*) Bad debts A/c.

9. Write short notes on any *three* of the following:—

(*a*) Cash and Trade Discount;

(*b*) Posting of Journal;

(*c*) Notary Public;

(*d*) Allonge;

(*e*) Stale Cheque.

PCB
6427

ELEMENTS OF ECONOMICS AND COMMERCIAL GEOGRAPHY

PAPER—A

Maximum Marks—75 *Time Allowed*—3 *hours*

Note:—Attempt any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. Define Economics. Is its study useful in our every day life?

2. Distinguish between Goods and Wealth. Explain your answer with articles of daily use.

3. Explain how human wants arise.

4. Discuss as to why consumption is said to be the beginning as well as the end of all economic activities.

5. State the characteristic features of Four Factors of Production.

6. What is the Law of Supply? Are there any exceptions to the Law? Draw a schedule and diagram to illustrate the Law.

7. What do you understand by Capital? What are its functions?

8. Distinguish between Standard coin and Token coin. In the light of your answer, examine the position of rupee coin.

9. What is Money? What are its functions?

PCB
6437

ELEMENTS OF ECONOMICS AND COMMERCIAL GEOGRAPHY

PAPER—B

Maximum Marks—100

Time Allowed—3 *hours*

Note:—Answer any *Five* questions. All questions carry equal marks.

1. How far do you agree that the development of a country depends on its geographical environment?

2. Describe the general conditions of Tropical regions.

3. State the geographical conditions and areas of production for Wheat *or* Tea.

4. Give an account of geographical distribution of Manganese *or* Copper.

5. Divide India into Natural regions and briefly describe their climate.

6. What are the principal sources of Industrial Power in India? Discuss their distribution and utilization.

7. Describe the conditions for the cultivation of Cotton and mention the regions of its production.

8. India's Sugar Industry is of recent growth. Mention the factors for its development and the provinces where Sugar mills are located.

9. Discuss the importance of Forests in the economic life of India.

10. What are the Industrial regions in India? Explain the geographical factors which are responsible for their location.

PCB
6447

HOME SCIENCE GROUP VI PAPER A

Maximum marks 100 Time allowed 3 hours

Note: Answer any five questions.

1. What is meant by hardness in water? Describe the different methods of softening water for laundering.

2. What precautions would you take in washing of the following articles :-

(a) Woollen sweater; (b) A silk saree; (c) A leather glove. 7,7,6

3. What points you will take into consideration while selecting a plot for the construction of a house? 20

4. Give a brief description of :-

(a) Cleaning of the sick-room;
(b) Seasonal cleaning of a house. 10,10

5. Explain why food is cooked. What are the effects of cooking on cereals and proteins. 20

6. Write an essay on the food preservation. 20

7. Write short notes on any two of the following :-

(a) Balanced diet;
(b) Modern kitchen;
(c) Personal hygiene. 10,10,10